

HÅLLBARHETSBOKSLUT 2023

Antagen av kommunstyrelsens arbetsutskott den 26 mars 2024 § 31

Innehåll

Sammanfattning	4
Minskad klimatpåverkan	4
Hållbar konsumtion och produktion.....	5
Hållbart nyttjande av natur, vatten och mark för att främja biologisk mångfald och ekosystemtjänster	6
Klimatanpassning	6
Strategisk kemikaliehantering	6
1. Inledning – strategiskt hållbarhetsarbete.....	7
1.1 En hållbar utveckling i Habo	7
1.2 Utveckling av strategiskt miljö- och socialt hållbarhetsarbete	7
2. Utbildning, kommunikation och engagemang	8
2.1 Måluppfyllelse och samlad bedömning	8
3. En klimatsmart kommun för minskad klimatpåverkan	9
3.1 Måluppfyllelse och samlad bedömning	10
3.2 Utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser	10
3.3 Energi.....	12
3.3.1 Utsläpp av koldioxid relaterat till energi.....	12
3.3.2 Produktion av energi	13
3.3.3 Användning av energi	14
3.3.4 Energieffektivisering.....	15
3.4 Fastigheter och byggnation.....	16
3.5 Transporter och resor.....	16
3.5.1 Utsläpp av koldioxid relaterat till transporter och resor.....	16
3.5.2 Kommunens fordonsflotta.....	17
3.5.3 Omställning till fossilfria transporter och resande	19
3.6 Reflektion och analys av minskad klimatpåverkan	19
4. Hållbar konsumtion och produktion.....	22
4.1 Måluppfyllelse och samlad bedömning	22
4.2 Hållbar upphandling	23
4.2.1 Minskad klimatpåverkan och cirkulära inköp.....	24
4.2.2 Upphandling transporter.....	25
4.3 Närodlade och ekologiska livsmedel.....	25
4.4 Klimatsmart mat och resurseffektiv hantering	26
4.5 Avfall och källsortering	26

4.5.1	Miljömålsporten – fritid- och kulturförvaltningen	27
4.6	Reflektion och analys av hållbar konsumtion och produktion	27
5.	Hållbart nyttjande av natur, vatten och mark för att främja biologisk mångfald och ekosystemtjänster	27
5.1	Måluppfyllelse och samlad bedömning	28
5.2	Ekosystemtjänster och pollinering	28
5.2.1	Miljömålsporten – Slättens förskola	30
5.3	Lokala åtaganden i det regionala åtgärdsprogrammet Vattnets miljömål	30
5.4	Lokala åtaganden i det regionala åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål	30
5.5	Vattenmyndighetens åtgärdsprogram	31
6.	Klimatanpassning	32
6.1	Måluppfyllelse och samlad bedömning	32
6.2	Systematiskt klimatanpassningsarbete	32
6.3	Prioriterade klimatrisker och utmaningar	33
6.4	Fler aktuella åtgärder inom klimatanpassning	33
7.	Strategisk kemikaliehantering	34
7.1	Måluppfyllelse och samlad bedömning	34
7.2	Når kommunen målen?	35
7.3	Status kemikaliehantering	36
8.	Styra, leda och kommunicera Agenda 2030	37
8.1	Miljömålsporten – Fagerhults skola	38
8.2	Exempel på insatser under 2023 och några utmaningar	39
	Bilagor	41

Sammanfattning

Habo kommuns strategiska hållbarhetsarbete utgår från visionen “Habo kommun - den hållbara kommunen för hela livet”. Kommunens strategiska hållbarhetsarbete omfattar alla dimensioner av hållbar utveckling och bygger på de åtta hållbarhetsprinciperna, Agenda 2030 med de globala hållbarhetsmålen, de nationella/regionala miljömålen och lokala mål samt den nationella klimatanpassningsstrategin.

Under 2023 har det strategiska hållbarhetsarbetet varit fokuserat på att utveckla hur kommunen kan styra och leda med Agenda 2030 samt att genomföra hållbarhetsarbetet utifrån prioriterade fokusområden.

Den samlade bedömningen i hållbarhetsboks slutet visar att 42 % av alla mål och åtgärder är uppfyllda/genomförda. Resultatet innebär en god måluppfyllelse. Ett fåtal mål/åtgärder är inte uppfyllda/påbörjade, vilket motsvarar 11 %. Totalt arbetar kommunen med 115 mål/åtgärder. Måluppfyllelsen redovisas för varje fokusområde i boks slutet.

Minskad klimatpåverkan

För att se trender och följa utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser mäter kommunen årligen utsläppen inom en rad områden. Detta ger kommunen vetskap om koldioxid- och växthusgasavtrycket och underlag för att vidta relevanta åtgärder för att minimera utsläppen. Under 2023 landade det totala utsläppet av koldioxid och andra växthusgaser på knappt 1 100 ton CO₂-ekvivalenter. Sedan år 2020 har utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser ökat med 30 %. Mellan 2022 och 2023 har dock takten på ökningen avstannat och utsläppen befinner sig på ungefär samma nivå (+32 ton CO₂).

Vid en jämförelse mellan 2022 och 2023 visar resultaten att utsläppen har minskat avseende kommunens fordonsflotta, tjänsteresor med hyrbil och flygresor. Däremot har utsläppen kopplade till användning av privat bil i tjänsten ökat. Vidare har utsläppen kopplat till energianvändning, fastigheter och lokaler, köldmedium samt dieseldriven reservkraft också minskat. Resultaten visar att det område som ledde till störst utsläpp av växthusgaser under 2023 var livsmedel, följt av kommunens fordonsflotta och därefter köldmediumläckage. Mellan 2022 och 2023 har utsläpp kopplat till livsmedel ökat med 10 %, medan utsläpp kopplat till kommunens fordonsflotta minskat med 6 % och utsläpp kopplat till köldmedium minskat med 32 %.

Kommunen har nått målet avseende produktion av förnybar el, medan måluppfyllelsen för produktion av förnybar energi har sjunkit. Under 2023 var den totala kommunala förnybara energiproduktionen, exklusive el, 24 977 MWh. Resultatet visar att mellan 2022 och 2023 har den förnybara energiproduktionen minskat med 15 %, medan den förnybara elproduktionen ökat med 44 %. Den totala kommunala förnybara elproduktionen under 2023 var 2 396 MWh, varav 585 MWh solex och 1 812 MWh vattenkraft. Kommunen använder till 100 % energi (el och värme) från förnybara källor och fjärrvärme. Vid en jämförelse med år 2020 har energianvändningen ökat med 14 %. Under 2023 var den totala energianvändningen ca 14 482 MWh. Resultatet innebär en ökning med 5 % gällande energianvändningen mellan 2022 och 2023. Merparten av energianvändningen går till egenägda fastigheter, därefter följer ordinarie vatten- och avloppsverksamhet. Kommunen producerade mer förnybar energi än vad kommunen använde.

Under 2023 genererade transporter och resor ca 310 ton CO₂-ekvivalenter. Utsläppen relaterat till transporter och resor har sjunkit med ca 35 % jämfört med basåret 2018. Den minskande trenden håller i sig mellan 2022 och 2023 avseende kommunens fordonsflotta, tjänsteresor med hyrbil och flygresor. Däremot har utsläppen kopplade till användning av privat bil i tjänsten ökat med 6 %. Mellan 2022 och 2023 minskade utsläppen av CO₂-ekv från transporter och resor med 7 % och kommunen körde färre mil totalt, trots fler fordon i kommunens fordonsflotta än tidigare och ökad användning av privat bil i tjänsten. Under 2023 körde vi ca 111 200 mil med kommunens fordonsflotta (personbilar och lätta lastbilar), ca 1079 mil tjänsteresor med hyrbil, ca 10 500 mil tjänsteresor med privatbil och flyg ca 3 057 mil. Sammanlagt blir det drygt 125 800 mil. Kommunens fordonsflotta, exklusive de helägda kommunala bolagen, består av totalt 80 fordon, varav 58 % är miljöbilar. Sett enbart till personbilar är andelen miljöbilar 81 %. Mellan 2022 och 2023 ökade andelen miljöbilar i kommunens fordonsflotta med 7 %. Diesel är dock än så länge den mest förekommande fordonstypen i kommunens fordonsflotta och diesel är även den största förbrukningskategorin av drivmedel.

Förslag på fortsatt arbete och utvecklingsmöjligheter för kommunen:

- minska de totala koldioxidutsläppen,
- fortsätta arbetet med klimatsmart mat och minskat serverings- och tallrikssvinn,
- bevaka och utföra översyn av köldmediumläckage för att identifiera eventuella ytterligare möjligheter att minimera läckage,
- fortsätta jobba aktivt för att minska utsläppen från transporter och resande. Genom att aktivt arbeta för fortsatt byte till fossilbränslefria fordon minimerar kommunen utsläppen från fordonsflottan. Beaktande behöver tas till aspekter kring kris- och beredskap.
- översyn av hur effektivt nyttjandet av fordonsflottan är,
- möjligheter med en HVO-tank istället för diesel. Om kommunens fordonsflotta skulle kunna använda HVO istället för diesel skulle CO₂-utsläppen kunna minska med 85 % jämfört med dagens förbrukning.
- bevaka utvecklingen av energianvändningen och arbeta för att minska utsläppen och mängden energi som går åt kopplat till egenägda fastigheter och inhyrda lokaler. Detsamma gäller vatten- och avlopp.
- överväga nya/fler möjligheter till förnybar energiproduktion och även hålla i den positiva trenden avseende produktion från solceller.

Hållbar konsumtion och produktion

Habo kommun köper varor och tjänster för runt 250 miljoner kronor varje år, vilket ger stora möjligheter att bidra till ökad hållbarhet vad gäller miljö, socialt och ekonomiskt. Under 2023 har kommunen reviderat policy och riktlinjer för upphandling. Dessa innehåller ett ökat fokus på hållbarhet. Genom att göra en miljöspendanalys har kommunen kunnat se hur stor påverkan är från organisationens inköp och vilka inköp som har störst påverkan. Den är ett stöd i att bedöma vilka upphandlingar som kan ge störst effekt att fokusera på för att nå mål kring miljö- och hållbarhet. Under 2023 ställdes miljökrav i 11 upphandlingar. Genom inköp av återbrukade möbler och gröna, miljödeklarerade arbetskläder har kommunen sparat både pengar och planetära resurser.

Kommunen har som mål att öka andelen närproducerade, svenska livsmedel. Andelen närproducerade livsmedel ökade med 3 % mellan 2022 och 2023. Samtidigt minskade andelen ekologiska livsmedel med 4,5 %. Mellan 2022 och 2023 minskade serveringssvinnet med 3 %. Samtidigt ökade tallriksvinnet med 1,5 %.

Hållbart nyttjande av natur, vatten och mark för att främja biologisk mångfald och ekosystemtjänster

Kommunen har startat arbetet med att ta fram en ny grönplan. Syftet är att skapa ett planeringsunderlag för gröna ytors värden och på så sätt säkerställa och utveckla en god bebyggd miljö, biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Även klimatanpassning, kulturaspekter och friluftsliv spelar en viktig roll i framtagandet av grönplanen. Andra insatser kommunen har gjort under 2023 är pollineringsinsatser, skapat gröna tak, färdigställt VA-planen med delplaner, genomfört en mängd olika natur- och restaureringsinsatser och åtgärder kopplat till förorenad mark.

Klimatanpassning

Kommunen arbetar systematiskt och långsiktigt med klimatanpassning. Under 2023 har kommunen fortsatt arbetet med klimat- och sårbarhetsanalys, kartlägga och fördjupa analyser av prioriterade klimatrisker och utmaningar. De mest prioriterade klimatriskerna och utmaningarna i Habo kommun är ras/skred/erosion, skyfall/översvämning, samt höga temperaturer. Inom ras och skred har bland annat en stabilitetsutredning genomförts och med utgångspunkt i skyfallskarteringar håller kommunen på att ta fram en skyfallsplan.

Strategisk kemikaliehantering

Kommunen har under många år bedrivit ett aktivt kemikaliearbete för att nå en giftfri och hållbar kemikalieanvändning. Under 2023 har kommunen hanterat aktuella gemensamma strategiska kemikaliefrågor och delat erfarenheter, bland annat inom hygienartiklar och städmaterial, farligt avfall och utfasning av kemikalier. Under 2023 har kommunen sparat både pengar och resurser genom att minska antalet kemikalier med 30 % samt reducera de mest farliga kemikalierna med 63 %. Andelen riskbedömda kemikalier med farosymbol har ökat från 74 % till 86 %.

1. Inledning – strategiskt hållbarhetsarbete

Habo kommuns¹ strategiska hållbarhetsarbete utgår från visionen “Habo kommun - den hållbara kommunen för hela livet”. Kommunens strategiska hållbarhetsarbete omfattar alla dimensioner av hållbar utveckling och bygger på de åtta hållbarhetsprinciperna, Agenda 2030 med de globala hållbarhetsmålen, de nationella/regionala miljömålen och lokala mål samt den nationella klimatanpassningsstrategin.

Det strategiska hållbarhetsarbetet grundar sig på en struktur med ett flertal styrande dokument med mål, indikatorer och handlingsplaner. Kommunen arbetar brett och ofta tillsammans med det helägda kommunala bolaget Habo Energi.

Kommunen har en styrgrupp för strategiskt hållbarhetsarbete, där strategiska frågor hanteras. I styrgruppen deltar de tre kommunalråden, kommundirektör, miljöchef och socialchef. Föredragande är miljö- och hållbarhetsstrateg. Detta ger arbetet en bra politisk förankring i ärenden där det krävs politiska beslut.

För uppföljning av kommunkoncernens sammanfattande resultat av det strategiska hållbarhetsarbetet, se Årsredovisning 2023 kapitel Strategiskt hållbarhetsarbete samt bilaga 8. Sammanställning kommunens Agenda 2030-arbete.

Kapitel 3–8 redogör för resultat enligt miljöprogram, klimatprogram, kemikalieprogram, lokala åtaganden i regionalt åtgärdsprogram Hälsans miljömål, lokala åtaganden i regionalt åtgärdsprogram Hälsans miljömål och Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram samt handlingsplan psykisk hälsa.

1.1 En hållbar utveckling i Habo

För Habo kommun innebär hållbar utveckling att värna om människor och sociala hänsyn, att minimera den negativa påverkan på planeten, att hushålla med de resurser vi fått och använda dem på bästa sätt samt att främja ekonomisk hållbarhet. Målet är att Habo kommun ska vara en plats där vi kan leva ett gott liv med god hälsa, möjlighet till arbete, hem och meningsfull fritid, att alla ska få plats och känna sig välkomna, oavsett ålder, etniskt ursprung, kön eller religion – samtidigt som utvecklingen sker inom planetens gränser. En hållbar utveckling är en grundläggande förutsättning för en positiv samhällsutveckling.

1.2 Utveckling av strategiskt miljö- och socialt hållbarhetsarbete

Under 2023 har det strategiska hållbarhetsarbetet varit fokuserat på att utveckla hur kommunen kan styra och leda med Agenda 2030 samt att genomföra hållbarhetsarbetet utifrån fyra fokusområden:

- Minska klimatpåverkan
- Hållbar konsumtion
- Främja biologisk mångfald
- Psykisk hälsa

Den nya kommunikationsstrategin för strategiskt hållbarhetsarbete lägger grunden för att kommunicera de fyra fokusområdena, så att kommunen blir mer effektiv och träffsäker och

¹ Med kommunen avses i fortsättningen kommunens förvaltningar och de helägda kommunala bolagen Habo Energi, Habo Kraft och Habo Bostäder, om inget annat anges.

kan nå ut både internt och externt med kunskapsspridning och skapa dialog och möjligheter till förändring.

Under året har kommunen och det kommunala bolaget arbetat med att revidera och uppgradera miljöprogrammet samt anpassa detta utifrån nuvarande förutsättningar. Målet är att kraftsamla, förenkla och att ytterligare förstärka måluppfyllnad.

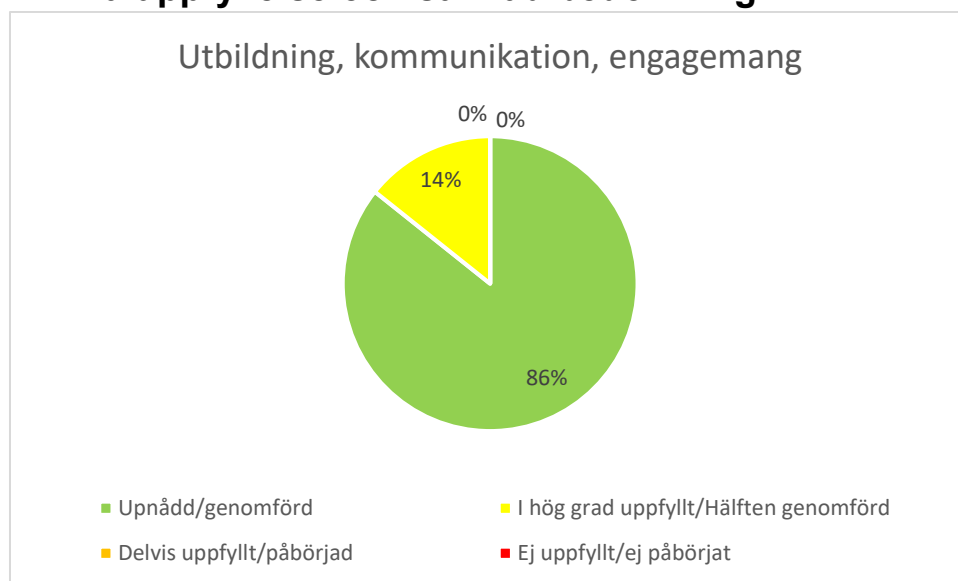
Samtidigt har kommunen också gjort en översyn över befintliga styrande dokument inom social hållbarhet och förberett för att ta fram förslag till program för social hållbarhet. Som en del i detta arbete har kommunen följt upp strategi och handlingsplan för jämlik hälsa 2020-2023 och handlingsplan för psykisk hälsa 2020-2023. De båda uppföljningarna visar att positiva framsteg har gjorts inom bl.a. insatserna: möjlighet till stöd för att rehabilitera äldre i hemmet, utökat föräldraskapsstöd, arbetet med närvaron i grundskolan och förskolan, tidiga samordnade insatser samt genomföra föreläsningar/seminarier med aktuella teman kopplat till psykisk hälsa för Habo kommuns invånare och det lokala näringslivet.

2. Utbildning, kommunikation och engagemang

Figur 1. Globala hållbarhetsmålen. Mål 7 - hållbar energi för alla, mål 11 - hållbara städer och samhällen, mål 12 - hållbar produktion och konsumtion, mål 13 - bekämpa klimatförändringar och mål 15 - ekosystem och biologisk mångfald.

2.1 Måluppfyllelse och samlad bedömning

Figur 2. Samlad bedömning Utbildning, kommunikation och engagemang. Se vidare bilaga 1.

Kommunen arbetar kontinuerligt för att skapa engagemang och ett aktivt miljö- och hållbarhetsarbete med fokus på förbättringsarbete och miljömedveten livsstil. Viktiga målgrupper är alla medarbetare, chefer, de förtroendevalda, liksom barn och unga, kommuninvånare, det lokala näringslivet, föreningar och civilsamhället.

Genom ”miljö- och hälsoåret” lyfter kommunen olika aspekter av miljö och hälsa. Vi arrangerar ett flertal aktiviteter under året för att sprida inspiration, engagemang och kunskap

om hållbarhet och uppmuntrar till en miljömedveten livsstil. Förhoppningen är att skapa ett intresse och en medvetenhet som kvarstår.

Under 2023 har ”miljö- och hälsoåret” pågått i samverkan mellan flera aktörer från näringslivet och civilsamhället och både digitala och fysiska aktiviteter har genomförts.

Exempel på genomförda aktiviteter:

- Earth hour
- Skräpplockardagarna
- Den lokala föreningsträffen
- Föreläsningar med tema hållbart föräldraskap
- Hållbarhetsveckan – under veckan medverkade kommunen, Vildungar, Bytt blir nytt, Återbruket Habo och Erikshjälpen, energi- och klimatrådgivarna och länsstyrelsen samt externa föreläsare. Kommunen arrangerade ett frukostmöte med tema hållbart företagande – ”Är du nyfiken på hur du kan bygga god hälsa och hållbara prestationer i både arbetslivet och privat? Hur du orkar ta dig igenom svåra tider med hög energi och god hälsa? Hur du får till återhämtning i vardagen och har tid för ditt företag?” Kommunen arrangerade också en energidag på biblioteket med tema ”Framtidens teknik i villan är redan här”. Nytt för i år var en Återbruksrunda, där fyra butiker i Habo medverkade tillsammans med kommunen. Det var bingo under rundan och chans att prata Hållbarhet.
- Regional hållbarhetskonferens för det lokala näringslivet med lokala inslag och tema koldioxid - den nya valutan
- Öringens dag
- Orange week – en vecka fri från våld

Kommunen publicerar kontinuerligt hållbarhetstips på webben och i de sociala kanalerna. Dessa tips riktar sig till kommuninvånare, medarbetare och lokala företag. Vidare finns ett stående inslag om hållbarhetsfrågor i nyhetsbrevet för det lokala näringslivet, som kommer ut ungefär varje månad.

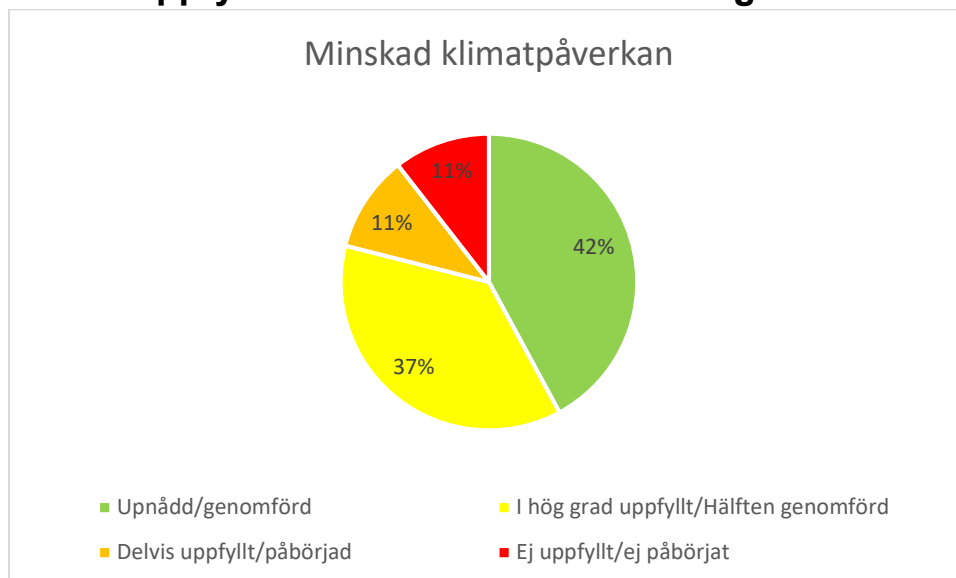
Miljö- och hållbarhetsstrategen har tillsammans med kommunikatorerna arbetat fram en ny kommunikationsstrategi för strategiskt hållbarhetsarbete. Detta bidrar till att kommunikationen kan bli mer effektiv och träffsäker för att nå ut både internt och externt med kunskapsspridning och skapa dialog och möjligheter till förändring.

3. En klimatsmart kommun för minskad klimatpåverkan

Figur 3. Globala hållbarhetsmålen. Mål 7 - hållbar energi för alla, mål 11 - hållbara städer och samhällen, mål 13 - bekämpa klimatförändringarna samt nationella miljö kvalitetsmålen Begränsad klimatpåverkan och God bebyggd miljö.

3.1 Måluppfyllelse och samlad bedömning

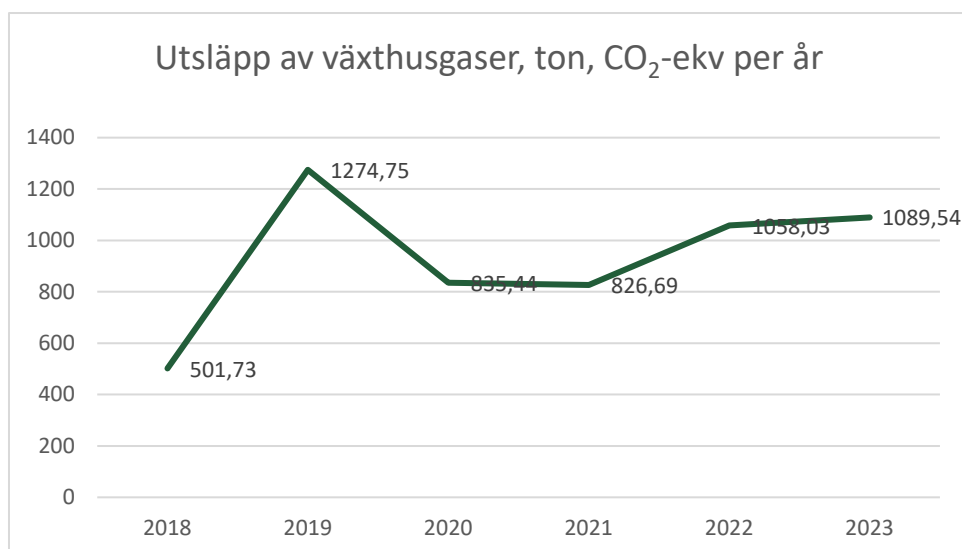
Figur 4. Samlad bedömning Minskad klimatpåverkan. Se vidare bilaga 1, 2 och 7.

Kommentar till ej uppfyllda/påbörjade mål och åtgärder:

- Klimatprogrammet åtgärd 7 Ökat samarbete i samhällsplaneringsprocessen – Åtgärden är för otydlig avseende genomförande. Oklart vilken aktör som ansvarar för samverkan.
- Klimatprogrammet åtgärd 8 Metodutveckling för samhällsplaneringen - Länsstyrelsen har inte bjudit in till något möte. Kommunen har inte rådighet över detta mål.

3.2 Utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser

För att se trender och följa utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser mäter kommunen årligen utsläppen inom en rad områden. Det handlar om utsläpp vid transporter och resor, energi som krävs för lokaler, gatubelysning, vatten och avlopp, reservkraft, eventuella köldmedieläckage samt livsmedel. Under 2023 landade det totala utsläppet av koldioxid och andra växthusgaser på knappt 1 100 ton CO₂-ekvivalenter. Jämfört med basåret 2018 är utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser knappt dubbelt så höga 2023. För åren 2018 och 2019 har kommunen dock inte komplett data, t.ex. saknas statistik för livsmedel och förbrukning av m³ olja. Detta påverkar jämförbarheten avsevärt. From år 2020 har kommunen mer komplett statistik. Om år 2020 istället används som jämförelse har utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser ökat med 30 %. Mellan 2022 och 2023 har dock takten på ökningen avstannat och utsläppen befinner sig på ungefär samma nivå (+32 ton CO₂).

Figur 5. Trenden för utsläpp av växthusgaser, ton, CO₂-ekv, per år, 2018–2023

En jämförelse av utsläppen av växthusgaser mellan 2018 och 2023 visar att utsläppen för transporter och resor (tjänsteresor med privat bil, tjänsteresor med flyg, tjänsteresor med hyrbil samt kommunens fordonsflotta) har minskat under denna period och minskningen håller i sig mellan 2022 och 2023. Även utsläpp kopplat till reservkraft som går på diesel har minskat under samma period. Samtidigt har utsläppen från köldmediumläckage ökat mellan 2018 och 2023.

Vid en jämförelse mellan 2022 och 2023 visar statistiken att utsläppen har minskat avseende kommunens fordonsflotta, tjänsteresor med hyrbil och flygresor². Däremot har utsläppen kopplade till användning av privat bil i tjänsten ökat. Vidare har utsläppen kopplat till energianvändning, fastigheter och lokaler, köldmediumläckage samt dieseldriven reservkraft också minskat. Utsläpp kopplat till fastigheter har uppstått senaste två åren pga. användning av RME i en av kommunens fastigheter. Mellan 2022 och 2023 har utsläpp pga. livsmedel och användning av privat bil i tjänsten ökat.

Tabell 1 visar utsläppen fördelade mellan olika områden och år.

	Transporter och resor	Energi ³	Livsmedel	Köldmedium läckage	Totalt
2018	480,73	1,99	Uppgift saknas	19	501,73
2019	1264,78	1,97	Uppgift saknas	8	1274,75
2020	142,59	19,27 ⁴	669,58	4	835,44
2021	161,74	1,76	582,19	81	826,69
2022	335,07	1,78	672,64	48,54	1 058, 03
2023	310,45	1,40	744,95	32,74	1 089,54

Tabell 1. Sammanställning av utsläpp av växthusgaser, ton, CO₂-ekv, per år.

² På grund av byte av resebyrå så saknas dock uppgifter på merparten av flygresorna under 2023.

³ För åren 2018, 2019 och 2021 saknas data för förbrukning av m³ olja.

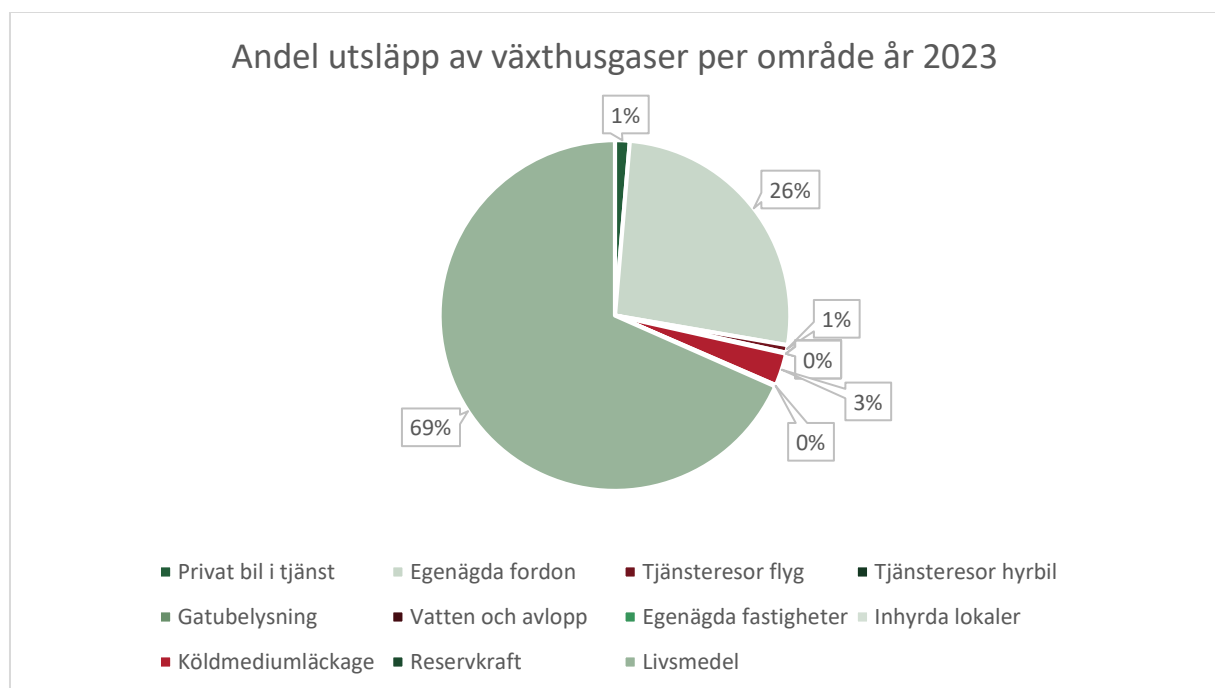
⁴ Under 2019 använde kommunen 6 m³ olja, vilket motsvarar merparten av CO₂-utsläpp inom detta område.

Figur 6 visar fördelningen av utsläpp mellan olika områden under 2023. Det område som leder till störst utsläpp av växthusgaser är livsmedel, följt av kommunens fordonsflotta och därefter köldmediumläckage.

Under 2023 gick det åt drygt 388 ton livsmedel (motsvarar 744 ton CO₂-ekv). Sett per kg livsmedel är det 1,92 CO₂-ekv/kg. Motsvarande mängd 2022 var 329 ton, vilket sett per kg livsmedel var 2,04 CO₂-ekv/kg. Eftersom mängden livsmedel var högre 2023 så blir det totala antalet ton CO₂-ekv högre jämfört med 2022. Sett till mängd CO₂/kg har kommunen åstadkommit en förbättring och lyckats minska utsläppet av CO₂-ekv/kg med 6 %.

När det gäller kommunens fordonsflotta förbrukade kommunen ca 82 m³ diesel och ca 33 m³ bensin. (287 ton CO₂-ekv). Sett per diesel är det 2,3 kg CO₂-ekv/liter, för bensin 2,7 kg CO₂-ekv/liter. Motsvarande förbrukning under 2022 var ca 92 m³ diesel och ca 26 m³ bensin. (304 ton CO₂-ekv). Förbrukningen av diesel har minskat med ca 10 % mellan 2022 och 2023. En skillnad mellan de båda åren är att kommunen förbrukat mindre diesel och istället mer bensin och bensin/el.

Mängden utsläpp pga. köldmediumläckage har minskat mellan 2022 och 2023 med ca 33 %, från 49 ton CO₂-ekv ner till 33 ton CO₂-ekv.

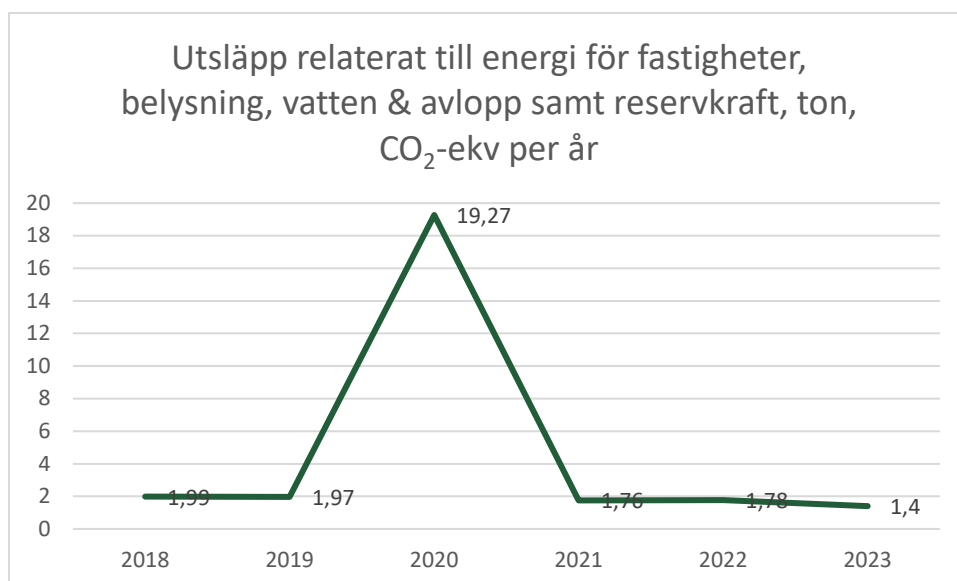

Figur 6. Andel utsläpp av växthusgaser per område år 2023.

3.3 Energi

3.3.1 Utsläpp av koldioxid relaterat till energi

Utsläpp relaterat till energi omfattar fjärrvärme, elanvändning för fastigheter/lokaler, gatubelysning, vatten- och avlopp, användning av olja, gasol samt diesel för reservkraft. För 2023 landade dessa utsläpp på ca 1,4 ton, CO₂-ekv.

Figur 7. Utsläpp relaterat till energi, ton, CO₂-ekv per år.

Under 2020 använde Habo Bostäder 6 m³ olja, vilket motsvarar merparten av CO₂-utsläpp inom detta område. Statistik för förbrukning av olja i egenägda fastigheter saknas för 2018 och 2019. Under 2021 förbrukades ingen olja för dessa ändamål. Under 2022 och 2023 har kommunen använt RME i en av kommunens fastigheter.

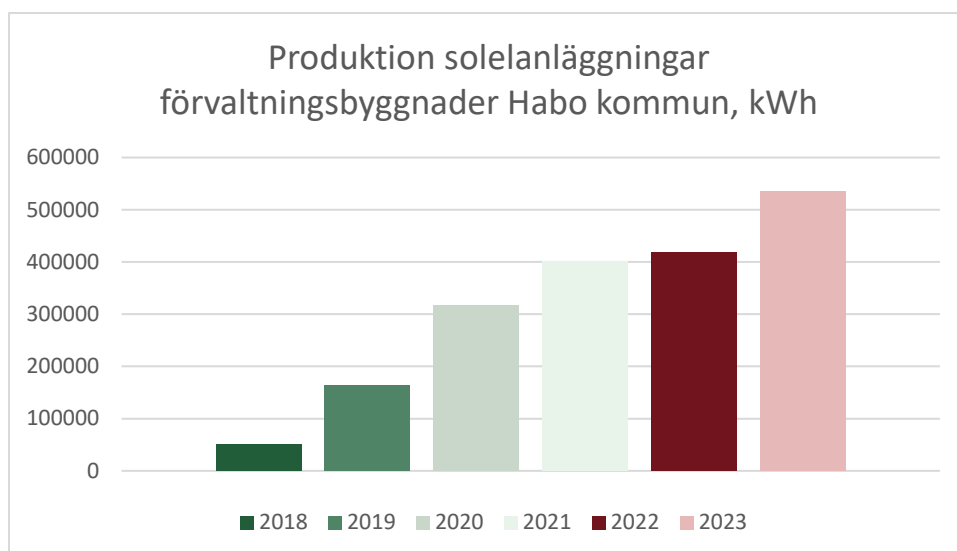
3.3.2 Produktion av energi

Kommunens mål är att producera minst 30 000 MWh/år förnybar energi och minst 2 100 MWh/år förnybar el senast år 2030.

Under 2023 var den totala kommunala förnybara energiproduktionen, exklusive el, 24 977 MWh (2022: 28 701 MWh, 2021: 29 932 MWh och 2020: 25 356 MWh). Resultatet visar att den förnybara energiproduktionen minskat med 15 % mellan 2022 och 2023. Den totala kommunala förnybara elproduktionen var 2 396 MWh, varav 585 MWh solexel och 1 812 MWh vattenkraft. Motsvarande siffror för 2022 var 1 659 MWh, 2021 var 561 MWh och 2020 var det 1 415 MWh. Detta innebär att den förnybara elproduktionen har ökat med 44 % mellan 2022 och 2023.

Kommunen producerade 912 kWp under 2023 genom solceller på kommunala byggnader. Detta omfattar även Habo Energis anläggningar och fastigheter. Motsvarande siffror var 2022: 649 kWp, 2021: 465 kWp, 2020: 465 kWp. Ökningen mellan 2022 och 2023 motsvarar ca 40 %.

Totalt producerade kommunen tillsammans med de kommunala bolagen 585 Mwh solexel genom solceller på kommunala byggnader. Motsvarande siffror var 2022: 469 MWh, 2021: 421 MWh och 2020: 337 MWh. Ökningen mellan 2022 och 2023 motsvarar nästan 25 %.

Figur 8. Produktion solelanläggningar förvaltningsbyggnader Habo kommun år 2018–2023.

3.3.3 Användning av energi

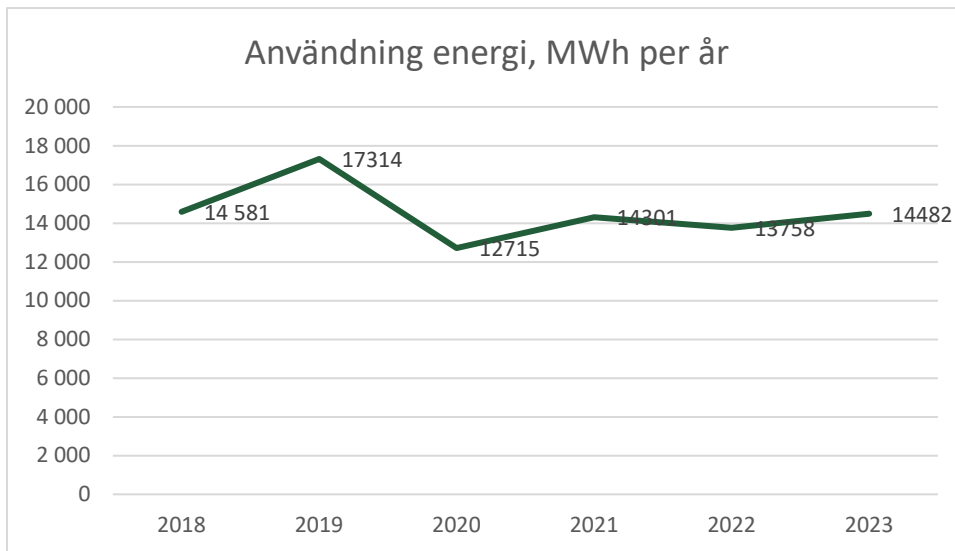
Kommunen använder till 100 % energi (el och värme) från förnybara källor och fjärrvärme. From 2024 kommer fjärrvärmen som kommunen använder inte längre vara helt förnybar, eftersom fjärrvärmen som distribueras från Jönköping inte är helt förnybar pga att avfall används vid produktionen av fjärrvärmen.

En sammanställning över total energianvändning visar att det gick åt ca 14 482 MWh under 2023 för kommunens verksamheter och kommunala bolagen. Motsvarande siffra för 2022: 13 758 MWh, 2021: 14 301 MWh och 2020: 12 715 MWh. Resultatet innebär en ökning med 5 % gällande energianvändningen mellan 2022 och 2023. Tabell 2 visar att merparten av energianvändningen går till egenägda fastigheter, därefter följer ordinarie vatten- och avloppsverksamhet.

	Egenägda fordon	Gatubelysning	Vatten och avlopp	Egenägda fastigheter	Inhyrda lokaler	Övriga bränslen, reservkraft	Totalt energi
2018	1629	1 153	822	10 917	53	7	14 581
2019	4427	1 164	783	10 881	51	7	17 314
2020	448	1 114	1 283	9 844	20	7	12 715
2021	532	1 075	1 382	11 304	0	7	14 301
2022	1223	1 047	1 310	10 171	0	7	13 758
2023	1108	977	1 343	10 845	203	6	14 482

Tabell 2. Sammanställning energianvändning, MWh, 2018–2023.

Trenden avseende energianvändning för åren 2018–2023 ser ut enligt figur 9. Jämfört med basåret 2018 har energianvändningen minskat med 99 MWh. Energianvändning kopplat till inhyrda lokaler och vatten och avlopp har ökat, medan energianvändning kopplad till egenägda fordon, gatubelysning egenägda fastigheter och reservkraften har minskat.

Figur 9. Användning energi, MWh, per år, 2018–2023.

Kostnaderna för el ökade med 6 miljoner kr under 2022 jämfört med föregående år och landade på en total kostnad på 16 miljoner kronor. Den ökade kostnaden berodde främst på skenande elpriser. Under 2023 har elkostnaderna sjunkit och hamnade slutligen på 12,5 miljoner kronor.

3.3.4 Energieffektivisering

Kommunen äger ca 80 % av de lokaler som används och hyr resterande av Habo Bostäder och några enskilda privata fastighetsägare. Kommunens byggnader värms i huvudsak upp med fjärrvärme. Undantag är tennishallen, som är eluppvärmd och Fagerhus, som värms upp med RME.

För att effektivisera och motverka ökad energianvändning arbetar Habo kommun sedan snart 25 år med energieffektivisering. Kommunen gör månatliga avläsningar av el, fjärrvärme och vatten. Under årens lopp har kommunen gjort många åtgärder. Några exempel:

- installation av närvarostyrd belysning,
- utbyte av armaturer/lampor,
- installation av värmekanaler,
- förbättrad isolering,
- ventilbyten,
- fönsterbyten
- utbyte av datorcentraler
- utbyte/uppgradering av styr- och övervakningssystem
- utbyggnad av solcellsanläggningar, energieffektiv belysning och andra åtgärder sker fortlöpande.

Kommunen har effektiviserat energianvändningen i ett antal byggnader. Här följer exempel på åtgärder specifikt under 2023:

- Optimering av drifttider för ventilation
- Optimering av värmesystem

- Bytt ljusrörsarmaturer mot LED i flertal fastigheter mestadels skolor, men även vårdcentrum
- Fönsterbyten Kärrsgården
- Utbyggnad av solcellsanläggningar, energieffektiv belysning och andra åtgärder sker fortlöpande. Kärnekulla skola, förskola och sporthall.

3.4 Fastigheter och byggnation

Kommunens mål är att de kommunala om- och nybyggnationerna mellan år 2020–2030 ska vara miljöcertifierade enl. SGBC:s kriterier för Miljöbyggnad. 80% av dessa ska uppnå ett samlat betyg för silver och övriga betyget brons. Indikator 1 och 3 ska alltid uppfylla kravet för guld⁵.

Under 2023 har kommunen färdigställt Kärnekulla skola och förskola samt Habo arena. Kärnekulla skola och förskola har byggts så att de uppfyller kraven enligt Miljöbyggnad silver, men pga av höga kostnader är certifiering inte genomförd. Kostnad för certifiering anses inte ekonomiskt försvarbar i dagsläget. Habo Bostäder har inget nybyggt eller större ombyggnation med certifiering under 2023. Vid nya upphandlingar av konsulter inom fastighet och nybyggnation ställer Habo Bostäder krav på kunskap inom SGBC:s kriterier för Miljöbyggnad.

3.5 Transporter och resor

Kommunen har tagit fram en plan för att arbeta med organisationens transporter och resor. Förberedelser har gjorts för en upphandling av fordonsflottesystem för kommunorganisationen, vilken bland annat kommer att inkludera elektroniska körjournaler. Habo Energi har redan elektroniska körjournaler. En utredning har gjorts av kommunens fordonsflotta, där bl.a. översyn har gjorts av möjligheter med centralt fordonsansvar. Kommunens bilpolicy har uppdaterats under året. Den är samstämmig med vägledningen för cirkulära inköp och produktgruppen fordon. Följande fastställda prioriteringsordning för fordon gäller:

- El
- Hybrid
- Biodiesel (HVO 100, RME100 eller annan FAME100)
- Bioetanol (ED95/E85/75)

I sista hand diesel och bensin, om inget annat fungerar.

3.5.1 Utsläpp av koldioxid relaterat till transporter och resor

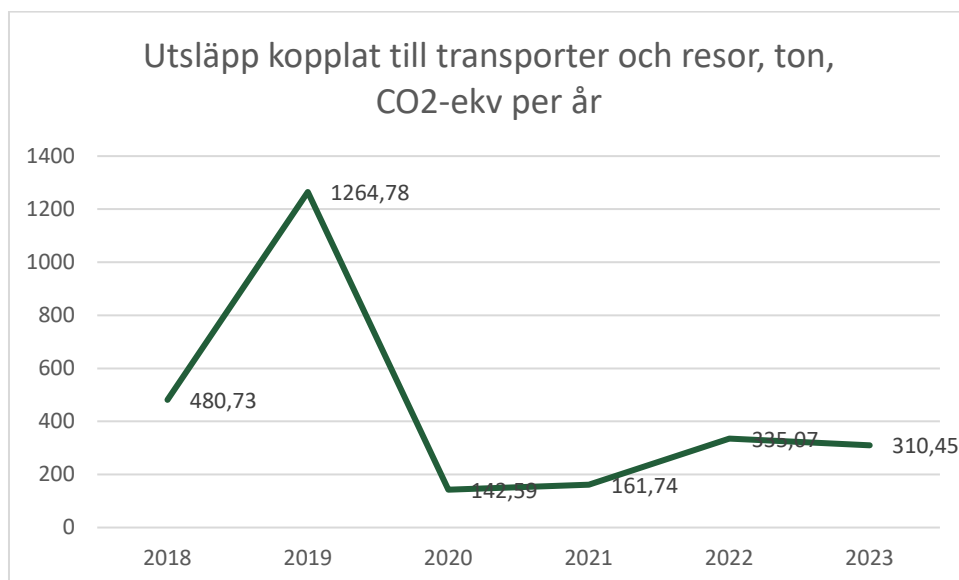
Under 2023 körde vi ca 111 200 mil med kommunens fordonsflotta (personbilar och lätta lastbilar), ca 1079 mil tjänsteresor med hyrbil, ca 10 500 mil tjänsteresor med privatbil och flyg ca 3 057 mil⁶. Sammanlagt blir det drygt 125 800 mil. Detta motsvarar knappt 31 varv

⁵ Betyget brons innebär att man följer lagar och myndighetskrav och betyget silver att man överträffar kraven i brons. Indikator 1 handlar om värmeeffektbehov (ett mått på hur mycket effekt en byggnad behöver för att hålla önskad temperatur när det är som kallast ute på vintern) och indikator rör energianvändning (den mängd köpt energi som behöver levereras till byggnaden för värme, kyla, varmvatten och fastighetsenergi).

⁶ På grund av byte av resebyrå så saknas uppgifter på merparten av flygresorna under 2023.

runt jordklotet⁷. Motsvarande siffror för 2022: 150 600 mil och för 2021: 86 200 mil och för 2020: 81 800 mil.

Dessa transporter/resandet har under 2023 genererat ca 310 ton CO₂-ekvivalenter. Jämfört med basår 2018 har utsläppen minskat med 35 %.

Figur 10. Utsläpp kopplat till transporter och resor, ton, CO₂-ekv per år.

Den stora förbrukningen av diesel under 2019 bidrar till största delen till den höga nivån av utsläpp av CO₂-ekv kopplat till transporter och resor under 2019. Nästan 85 % av utsläppen detta år härrör till förbrukningen av diesel. Sedan 2019 har förbrukningen av diesel sjunkit kraftigt. Exempelvis förbrukades ca 82 m³ diesel under 2023 jämfört med drygt 400 m³ diesel under 2019.

Tabell 3 visar jämförelse mellan olika typer av transporter/resor.

	Privat bil i tjänsten	Förmånsbilar	Egenägda fordon	Tjänsteresor flyg	Tjänsteresor hyrbil ⁸
2018	17,38	0	445,28	16,41	1,66
2019	20,22	0	1228,74	10,24	5,58
2020	13,74	0	126,30	0,71	1,84
2021	8,46	0	148,55	3,35	1,38
2022	13,89	0	304,71	15,23	1,24
2023	14,78	0	287,13	7,56 ⁹	0,98

Tabell 3. Utsläpp ton, CO₂-ekv från olika transporter och resor.

3.5.2 Kommunens fordonsflotta

Kommunens mål är att hela fordonsflottan ska vara fossilbränslefri senast år 2030.

Kommunens personbilar ska vara fossilbränslefria år 2025.

Kommunens fordonsflotta består av 48 personbilar och 32 lätta lastbilar, totalt 80 fordon exklusive arbetsmaskiner. För närvarande utgörs fordonsflottan av 58 % miljöbilar (av dessa

⁷ Enligt beräkningen att ett varv runt jordklotet är 4 000 mil.

⁸ Endast personbilar drivna på diesel.

⁹ På grund av byte av resebyrå så saknas uppgifter på merparten av flygresorna under 2023.

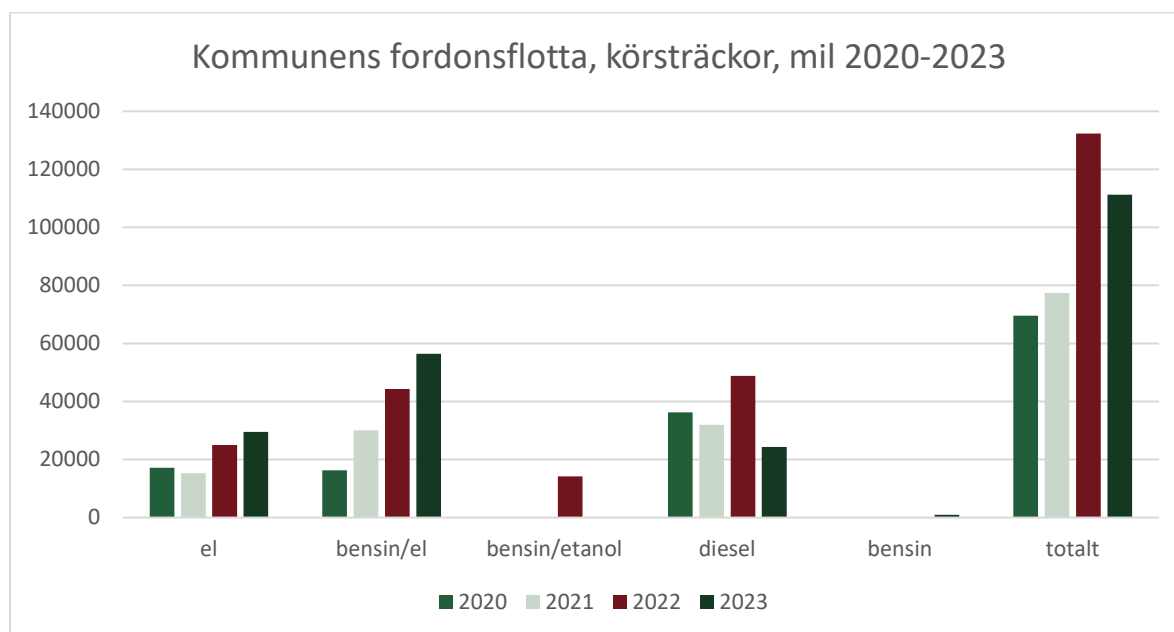
är 81 % personbilar och 22 % lätta lastbilar.) Motsvarande siffror för 2022 var 51 % miljöbilar och 2021 var det 46 % miljöbilar.

	Personbilar	Lätta lastbilar	Totalt kommunens fordonsflotta
Bensin/el	20	1	21
Bensin/etanol	0	0	0
Bensin	1	0	1
Diesel	8	25	33
El	19	6	25
Totalt antal fordon	48	32	80
Andel miljöfordon	81 %	22 %	58 %

Tabell 4. Fördelningen mellan bränsleslag och andel miljöbilar uppdelat på personbilar och lätta lastbilar samt totalt kommunens fordonsflotta.

I Habo finns för närvarande tillgång till bensin, diesel, bioetanol (ED95/E85/75) och laddinfrastruktur, medan det saknas publika tankstationer för biogas och biodiesel (HVO 100, RME100, FAME100). De drivmedel som kommunen använder för fordonsflottan är därför diesel, bensin, bensin/el i hybridbilar och laddning med el. Kommunen har fordon som kan drivas på HVO (uppgifter saknas gällande personbilar, 9 stycken lätta lastbilar), men det finns inget tankställe i kommunen. Därför tankas dessa fordon med diesel.

Körsträckor för fordon med olika drivmedel fördelar sig enligt figur 11¹⁰. Flest mil under 2023 har kommunen kört med laddhybrider (bensin/el).

Figur 11. Kommunens fordonsflotta, körsträckor, mil, 2020–2023.

Kommunen har en bilpool, som består av fem personbilar. Fordonet som drivs på bensin/el kördes 1 641 mil, medan de fyra elbilarna kördes 7 396 mil. Nyttjandegraden mellan de fyra fordonen är väldigt varierande.

¹⁰ I körsträckorna ingår inte statistik för räddningstjänsten under 2020–2022, däremot ingår det för 2023.

3.5.3 Omställning till fossilfria transporter och resande

Kommunen har valt att arbeta vidare med laddinfrastruktur för elbilar och med att ta fram en cykelplan för att komma närmare fossilfria transporter och resande.

Vid årsskiftet 2023/2024 fanns i Habo 81 laddpunkter avsedda för elbilar, varav 44 av laddpunkterna är publika. Under 2023 har kommunen tillsammans med Habo Energi tagit fram en plan för laddinfrastruktur. Den snabba ökningen av eldrivna fordon och det ökade behovet av en infrastruktur som kan möta behovet av laddningspunkter var bakgrunden till att planen togs fram. Planen visar vilken roll Habo kommun ska ha och innehållet belyser kommunens roll gällande samverkan med andra aktörer, kommunens ställningstagande angående den egna rollen, vilka platser som kan vara lämpliga för publik laddning och kriterier för dessa samt strategi för det fortsatta arbetet. Genom det regionala projektet FASTR – omställning till fossilfria transporter i Jönköpings län fick Habo, som en av tre kommuner i länet, stöd i att ta fram planen för laddinfrastruktur genom bland annat lotsande möten, kunskap och inspiration.

Under 2022 påbörjade kommunen arbetet med att ta fram en cykelplan för Habo. Cykelplanen tar ett samlat grepp om kommunens cykelplanering. Genom planen ska cyklandet främjas och bidra till en positiv cykelkultur samt ge förutsättningar för trygg, trafiksäker, sammanhängande och attraktiv gång- och cykeltrafik. Syftet med planen är att kartlägga och vid behov utveckla cykelnätet och göra Habo mer cykelvänligt.

3.6 Reflektion och analys av minskad klimatpåverkan

Genom att följa upp resultaten i miljöprogram och klimatprogram och genom att mäta utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser inom en rad områden får kommunen vetskap om vårt koldioxid- och växthusgasavtryck och underlag för att vidta relevanta åtgärder för att minimera utsläppen. Under 2023 landade det totala utsläppet av koldioxid och andra växthusgaser på knappt 1 100 ton CO₂-ekvivalenter. Sedan år 2020 har utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser ökat med 30 %. Mellan 2022 och 2023 har dock takten på ökningen avstannat och utsläppen befinner sig på ungefär samma nivå (+32 ton CO₂).

Den procentuella förändringen 2020–2023 visar att utsläppen av koldioxid och växthusgaser ökat med 30 %, energianvändningen har ökat med 14 % och Habo använder 100 % förnybar energi. Energianvändningen har ökat något mellan 2022 och 2023. Den ökade energianvändningen mellan dessa år beror på att Kärnekulla skola, Kärnekulla förskola och Habo arena är färdigbyggda och numera ingår i kommunens fastighetsbestånd och därmed behöver energi, el samt vatten och avlopp. Kommunen behöver bevaka utvecklingen av energianvändningen och arbeta för att åstadkomma en sjunkande trend.

Under 2023 genererade transporter och resor ca 310 ton CO₂-ekvivalenter. Utsläppen relaterat till transporter och resor har sjunkit med ca 35 % jämfört med basåret 2018. Uppdelat per transporttyp visar följande fördelning: utsläpp från kommunens fordonsflotta minskning med 36 %, tjänsteresor med hyrbil minskning med 41 %, tjänsteresor med privat bil minskning med 15 % och flyg minskning med 54 % jämfört med basåret 2018¹¹. Den minskande trenden håller i sig mellan 2022 och 2023 avseende kommunens fordonsflotta, tjänsteresor med hyrbil

¹¹ På grund av byte av resebyrå så saknas dock uppgifter på merparten av flygresorna under 2023.

och flygresor¹². Däremot har utsläppen kopplade till användning av privat bil i tjänsten ökat med 6 %.

Vidare har CO₂-utsläppen kopplat till energianvändning, fastigheter och lokaler, vatten och avlopp, gasol samt dieseldriven reservkraft minskat med 30 % jämfört med basåret 2018. Även inom dessa områden håller den minskande trenden i sig mellan 2022 och 2023.

Resultaten visar att det område som ledde till störst utsläpp av växthusgaser under 2023 var livsmedel, följt av kommunens fordonsflotta och därefter köldmediumläckage.

Mellan 2022 och 2023 har utsläpp kopplat till livsmedel ökat med 10 %, medan utsläpp kopplat till kommunens fordonsflotta minskat med 6 % och utsläpp kopplat till köldmediumläckage minskat med 32 %.

Att utsläpp kopplat till livsmedel hamnar högt beror på att kommunen behöver stora mängder livsmedel till kostverksamheten för förskola, skola och äldreomsorg. Kommunen är en växande kommun, vilket medfört att antalet barn och unga har ökat inom förskola och skola samt äldreomsorg. From 1 augusti 2023 har kommunen tagit över så att Habo kost nu sköter all kostverksamhet inom hela kommunorganisationen. Tidigare fanns även en extern entreprenör. Denna omorganisation innebar bland annat att kommunen behövt köpa in 30 % mer livsmedel under hösten, eftersom det är fler förskolebarn och elever att servera.

Under 2023 gick det åt drygt 388 ton livsmedel (motsvarar 744 ton CO₂-ekv). Sett per kg livsmedel är det 1,92 CO₂-ekv/kg. Eftersom mängden livsmedel var högre 2023 så blir det totala antalet ton CO₂-ekv högre jämfört med 2022. Sett till mängd CO₂/kg har kommunen dock åstadkommit en förbättring och lyckats minska utsläppet av CO₂-ekv/kg med 6 %. Habo kost bedriver ett aktivt och framgångsrikt arbete med bland annat aktiva val för mer klimatsmart mat på menyerna och minskat serveringssvinn. Kommunen behöver fortsätta ge möjlighet och förutsättningar för detta kontinuerliga arbete.

Jämfört med basår 2018 har utsläpp kopplat till köldmediumläckage ökat med knappt dubbelt så mycket. En minskning har dock skett mellan 2022 och 2023 med 32 %. Det senaste årets utveckling är positivt och kommunen behöver fortsatt bevaka och utföra översyn av köldmediumläckagen för att identifiera eventuella ytterligare möjligheter att minimera läckage.

Kommunen behöver fortsätta jobba aktivt för att minska utsläppen från transporter och resande.

Klimatpåverkan från fordon och drivmedel är betydande och skillnaden mellan olika drivmedel är stor. För att minska klimatpåverkan finns flera möjligheter:

- Reducera det totala transportbehovet
- Ställa krav på fossilfria bränslen i upphandlingar, resepolicyer och inköp
- Ersätta fossildrivna fordon med effektivare fordon som har möjlighet att köra på förnybara drivmedel

Genom att aktivt arbeta för fortsatt byte till fossilbränslefria fordon minimerar kommunen utsläppen från fordonsflottan. Kommunens aktiva arbete med att byta till fossilbränslefria

¹² På grund av byte av resebyrå så saknas dock uppgifter på merparten av flygresorna under 2023.

fordon har gett goda resultat. Andelen miljöbilar har stadigt ökat de senaste åren och mer än hälften av kommunens fordonswalla är fossilbränslefri i dagsläget, varav andelen miljöbilar bland personbilarna är 81 %. Diesel är den mest förekommande fordonstypen i kommunens fordonswalla och diesel är även fortfarande den största förbrukningskategorin gällande drivmedel. Faktorer som påverkar mängden diesel som går åt kan vara svåra att förutsäga. Exempelvis går det åt mer diesel ju mer snöröjning som krävs och därmed även behov av att sopa upp vägar m.m. efter vintersäsongen. Ett annat exempel är att mer diesel går åt ju mer regn under sommarmånaderna och desto mer gräsklippning som efterfrågas. Flest mil under 2023 har kommunen dock kört med laddhybrider (bensin/el) i fordonswalla.

Översyn av hur effektivt nyttjandet av fordonswalla är och möjligheter kring en HVO-tank är exempel på åtgärder som kan vidtas. Om kommunens fordonswalla skulle kunna använda HVO istället för diesel skulle CO₂-utsläppen kunna minska med 85 % jämfört med dagens förbrukning. (HVO ger 29 ton CO₂ istället för diesel 189 ton CO₂). Det skulle i sin tur kunna innebära att kommunen landar på ett totalt utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser på knappt 928 ton CO₂-ekvivalenter, vilket i sin tur skulle innebära att kommunen skulle kunna bryta och vända den ökande trenden av totala utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser. Kostnadsmissigt skiljer det ca 100 000 kronor mellan att köpa in diesel och HVO¹³.

Kommunen har sedan tidigare genomfört marknadsundersökning kring biogas och företagsdialog med lokala företag, undersökt intresse och förutsättningar för Region Jönköping och June Avfall & Miljö att tanka biogas i Habo samt omvärldsbevakat. Resultaten av detta visade att det inte finns tillräckligt intresse och behov bland det lokala näringslivet och inom kommunorganisationen för att initiera en process kring etablering av tankstation för biogas och nå affärsmissig lönsamhet. Kommunen kan inte säkerställa en tillräcklig volym, för att garantera lönsamhet för en etablerare. Om förutsättningarna framöver skulle ändra sig skulle biogas kunna bli ytterligare ett alternativ för att diversifiera möjligheterna till fossilfria transporter och resande.

Genom att uppdatera resepolitiken och eftersträva en god efterlevnad av denna samt att skapa fler incitament hur man reser hållbart kan vi påverka oss själva. Digitala möten är ytterligare ett gott exempel. Framtagandet av cykelplan för Habo och planen för laddinfrastruktur är andra åtgärder som ytterligare kan påverka möjligheterna till fossilfritt resande såväl inom kommunorganisationen som för kommuninvånare, lokalt näringsliv och civilsamhället.

Kommunens mål är att producera minst 30 000 MWh/år förnybar energi och minst 2 100 MWh/år förnybar el senast år 2030. Resultaten visar att kommunen nått målet avseende produktion av förnybar el, medan måluppfyllelsen för produktion av förnybar energi har sjunkit. Den förnybara elproduktionen ökade med 44 % mellan 2022 och 2023. Samtidigt minskade den förnybara energiproduktionen med 15 % under samma period. En förklaring till minskad måluppfyllelse gällande produktion av förnybar energi är att Habo Energi från november 2023 inte längre producerar fjärrvärme. Istället distribueras fjärrvärme från Jönköping till Habo. Framöver är Habo kommun därför beroende av produktionen av solel och småskalig vattenkraft för att kunna bidra till produktion av förnybar energi. Habo kommun har ingen vindkraftsproduktion.

¹³ Beräkningen är gjord enligt följande förutsättningar: kommunen använde ca 82 m³ diesel under 2023. Diesel kostar 14 641 kr/m³ och HVO kostar 16 652 kr/m³ (daterat 2024-03-11).

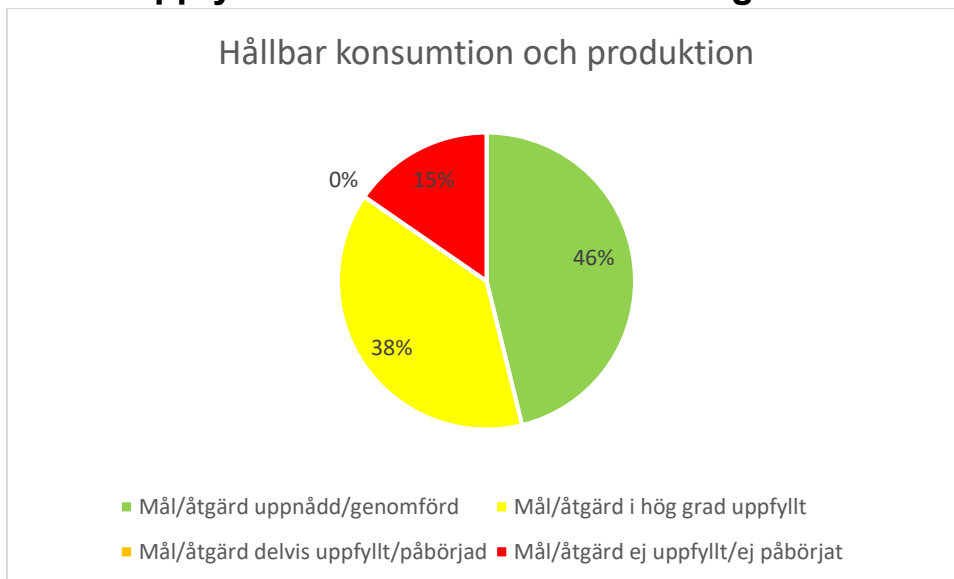
En sammanställning över total energianvändning visar att det gick åt ca 14 482 MWh under 2023 för kommunens verksamheter och kommunala bolagen. Motsvarande siffra för 2022 är 13 758 MWh. Merparten av energianvändningen går till egenägda fastigheter, därefter följer ordinarie vatten- och avloppsverksamhet. Att energianvändningen som krävs för egenägda fastigheter, inhyrda lokaler samt vatten och avlopp ökar beror på att Habo kommun är en växande kommun där infrastruktur och anläggningar byggs ut för att matcha de behov som uppstår i en växande kommun. Eftersom en ökning skedde av energianvändningen kopplad till egenägda fastigheter och inhyrda lokaler mellan 2022 och 2023 behöver kommunen bevaka utvecklingen och fortsätta jobba för att minska utsläppen och mängden energi som går åt kopplat till egenägda fastigheter och inhyrda lokaler. Detsamma gäller vatten- och avlopp. Exempelvis kan ett byte till annat uppvärmningssystem än eluppvärmning i tennishallen göra skillnad. Under samma period har produktion av MWh från solceller ökat med nästan 25 %. Kommunen behöver fortsätta denna positiva trend avseende produktion från solceller.

4. Hållbar konsumtion och produktion

Figur 12. Globala hållbarhetsmålen. Mål 12 - hållbar produktion och konsumtion, mål 13 - bekämpa klimatförändringar samt nationella miljö kvalitetsmålen Begränsad klimatpåverkan och Giftfri miljö.

4.1 Måluppfyllelse och samlad bedömning

Figur 13. Samlad bedömning Hållbar konsumtion och produktion. Se vidare Bilaga 1, 2 och 4.

Kommentar till ej uppfyllda/påbörjade mål och åtgärder:

- Miljöprogrammet mål 9 Livscykelanalyser (LCA) ska vara en naturlig del i upphandlingsprocessen och lämpliga miljökrav ska ställas, då upphandlingen bedöms ha betydande miljöpåverkan. Indikator: Andel upphandlingar där livscykelanalyser gjorts, i de fall upphandlingen bedömts ha betydande miljöpåverkan (procent) - LCA

har ej genomförts då kompetens och underlag för detta har saknats. En omvärdering mot LCC bör göras.

- Miljöprogrammet mål 10 Kommunens verksamheter ska främja fossilfria produkter enligt principer för cirkulär ekonomi vid upphandling. Indikator: Andel upphandlingar där krav ställs för att främja fossilfria produkter (procent). – genomförd till hälften avseende cirkulära ekonomi - Arbete sker enligt principen för cirkulär ekonomi, men nyckeltal i miljöprogrammet saknas för att mäta cirkularitet.

4.2 Hållbar upphandling

Kommunen bedriver ett kontinuerligt arbete för att utveckla hållbar upphandling. Eftersom Habo kommun köper varor och tjänster för runt 250 miljoner kronor varje år ger det stora möjligheter att bidra till ökad hållbarhet vad gäller miljö, socialt och ekonomiskt. Att dessutom tänka cirkulärt är ett enkelt sätt att göra god skillnad!

Hållbar upphandling blir därmed ett verktyg för att integrera hållbarhetsaspekter i verksamheten och nå mål inom miljö- och hållbarhet. Som resurser finns en upphandlingsfunktion och en miljö- och hållbarhetsstrateg. Verksamheterna ansvarar för kraven i en upphandling, medan upphandlarna driver processen och miljö- och hållbarhetsstrategen deltar med miljö- och hållbarhetskompetens.

Under året har kommunen beslutat om och implementerat en uppdaterad policy för inköp och upphandling med därtill hörande riktlinjer. I policyn och riktlinjerna finns definierat vad Habo kommun menar med ekonomiskt hållbar, socialt ansvarsfull och miljömässigt hållbar upphandling. De krav som ställs vid upphandlingar ska ske med hänsyn till kvalitet och hållbarhet i balans med kostnad.

Kommunen har vidareutvecklat arbetssätt bedömningsverktyg genom att genomföra en miljöspendanalys. En miljöspendanalys används för att se hur stor påverkan är från organisationens inköp och vilka inköp som har störst påverkan. Den är ett stöd i att bedöma vilka upphandlingar som kan ge störst effekt att fokusera på för att nå mål kring miljö- och hållbarhet. Den genomförda miljöspendanalysen visar hur stor påverkan är från kommunens inköp och vilka inköp som har störst påverkan. De områden kommunen prioriterat ur miljösynpunkt vid upphandlingar har hög miljöspend, tex fordon och resor, vilket styrker gjorda prioriteringar. Analysen är ett fortsatt stöd i att bedöma vilka upphandlingar som kan ge störst effekt att fokusera på för att nå mål kring hållbarhet och integrera miljöaspekter i det strategiska upphandlingsarbetet.

Upphandlingsfunktionen och miljö- och hållbarhetsstrategen går igenom kommande upphandlingar och bedömer om de kan innebära betydande miljöpåverkan. De upphandlingar som bedöms kunna innebära sådan påverkan går sedan vidare i kravarbetet i upphandlingsprocessen. Under 2023 bedömdes att 12 upphandlingar kan ha betydande miljöpåverkan (huvudsaklig). Miljökrav ställdes i 11 av dessa upphandlingar. Det gällde fordon Adda, SKL Postförmedlingstjänster, VA-materiel, parkmaskiner och gräsklippare 2019 Adda, entrémattor, FKU möbler Kärnekulla förskola, FKU möbler Kärnekulla skola, livsmedel färsk fisk, livsmedel Ekologiska grönsaker, livsmedel - Frukt, grönt, ägg mm, livsmedel minskat svinn och klimatsmarta inköp och hyrbil.

Miljökrav har tagits fram i samråd med bl.a. hållbarhetsstrateg och ställts som krav i upphandling, i några fall har Adda avtal nyttjats. I en av upphandlingarna fanns brist på

konkurrens och istället tecknades avtal med lokal leverantör. I avtal och tillhörande avropsvägledning lyfts hållbara alternativ fram, t.ex. gällande val av fordon med hänvisning till vår bilpolicy (hyrbil).

Samarbetet mellan Habo kommun och Habo Energi gällande upphandling har vidareutvecklats och Habo Energi har arbetat fram nya rutiner för upphandling.

4.2.1 Minskad klimatpåverkan och cirkulära inköp

Kommunen går regelbundet igenom upphandlingsplanen för att identifiera möjligheter att ställa krav på minskad klimatpåverkan inom fler/nya avtalsområden. Sedan tidigare har kommunen tagit fram en vägledning för cirkulära inköp, som riktar in sig på möbler, arbetskläder, fordon och drivmedel, livsmedel samt plastförpackningar och produkter. I vägledningen finns en prioritetsordning som guidar verksamheterna när de ställer om till cirkulära inköp:

- Identifiera - vilket behov har verksamheten?
- Överväg - är inköpet verkligen nödvändigt?
- Undersök - möjligheter till att nyttja det vi redan har i form av material och saker i verksamheterna?
- Undersök - finns det tjänster inom området att använda istället för att köpa en produkt?
- Reparera!
- Köpa begagnat!
- Köpa nytt enligt gällande avtal!

Under 2023 har kommunen fortsatt att implementera vägledningen för cirkulära inköp och både medarbetare och styrgruppen för strategiskt hållbarhetsarbete bjöds in till en digital träff om cirkulära inköp. Under träffen gick miljö- och hållbarhetsstrategen och upphandlingsfunktionen igenom vägledningen, svarade på frågor och flera leverantörer av möbler och arbetskläder visade upp sina sortiment, berättade om sitt hållbarhetsarbete och svarade på frågor.

Cirkulära inköp ger resursbesparingar och kan minska en organisations kostnader för inköp, bidra till längre livslängd och fler användningsområden för olika produkter. Arbete pågår kombinerat med att ställa krav kopplade till förlängd livslängd och krav på återvunna och begagnade produkter, t.ex. inom produktgrupperna möbler och IT-utrustning (klienter). Ett aktuellt exempel från 2023 är att biblioteket lät klä om puffar istället för att slänga dem och köpa in nya. Detta har sparat omkring ca 10 000 kronor, jämfört med att köpa in motsvarande nya möbler för ca 20 000 kronor. Ytterligare ett exempel är att fritid- och kulturförvaltningen köpte in återbrukade möbler till sitt kansli. Detta har sparat omkring ca 45 000 kronor, jämfört med att köpa in motsvarande nya möbler som skulle ha kostat ca 60 000 kronor.

Ytterligare exempel gäller arbetskläder. I samarbete med kommunens leverantör finns numera ett grönt sortiment för arbetskläder anpassat till Habo kommun. Märket heter Fristads Green och är världens första miljödeklarerade klädkollektion. Inköpare beställer från det gröna sortimentet under förutsättning att produkten har rätt funktion och passar plånboken. I de fall det gröna sortimentet inte passar finns alltid minst ett alternativ att använda istället. Inköpen från det gröna sortimentet har sparat både pengar och CO₂-utsläpp.

4.2.2 Upphandling transporter

Kommunens mål är att kommunens upphandlade transporter ska ske med förnybara drivmedel senast 2030. Kommunen har fortsatt att tillämpa krav-biblioteket för transporter och fordon. I krav-biblioteket finns exempel på krav som går att ställa avseende fordon, drivmedel, kemikalier, planering och uppföljning.

Under 2023 har vi upphandlat specialresor och transporter i samband med livsmedelsupphandlingen. Samtliga avfallstransporter drivs av 100 % förnybart drivmedel.

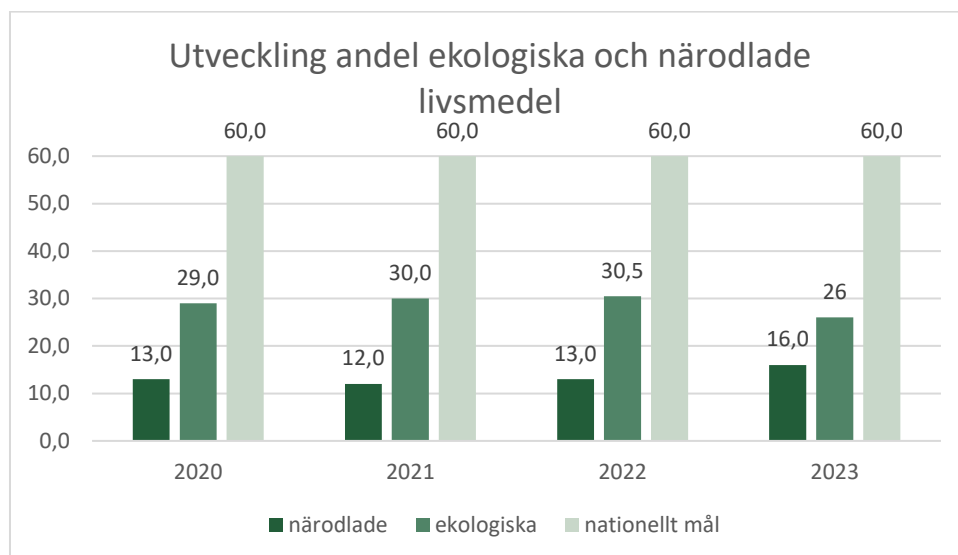
4.3 Närodlade och ekologiska livsmedel

Figur 14. Globala hållbarhetsmålen. Mål 2 - ingen hunger, mål 3 - god hälsa och välbefinnande, mål 5 - jämställdhet, mål 10 - minskad ojämlikhet, mål 12 - hållbar konsumtion och produktion och mål 13 - bekämpa klimatförändringar.

Under 2023 har kommunen reviderat det kostpolitiska programmet. Kommunens mål är att öka andelen närproducerade, svenska livsmedel. Vid val av livsmedel ska rangordningen vara lokalt, regionalt, svenskt, ekologiskt producerade livsmedel. Utvecklingen mäts via indikatorer i miljöprogrammet kopplat till mål 12. Resultaten visar att andelen närproducerade livsmedel var 16 % 2023, 13 % 2022, 12 % 2021 och 13 % 2020, medan andelen ekologiska inköp var 26 % 2023, 30,5 % 2022, 30 % 2021 och 29 % 2020. Som jämförelse i figur 18 används det nationella målet för ekologiska livsmedel¹⁴, vilket är att 60 % av den offentliga livsmedelskonsumtionen ska utgöras av ekologiska livsmedel 2030.

Kommunen har upphandlat 100 % svenskt kött och kyckling. Ytterligare exempel på svenska livsmedel som används är svensk pasta, där användningen ökade med 12 % förra året. Svenska äpplen är ett tredje exempel.

Figur 15. Utveckling andel ekologiska och närodlade livsmedel.

¹⁴ Det nationella målet finns i den nationella livsmedelsstrategin som ska bidra till ökad och hållbar produktion av mat med säkrad produktion i hela livsmedelskedjan, fler jobb och hållbar tillväxt samt bättre förutsättningar för konsumenter att göra medvetna val.

4.4 Klimatsmart mat och resurseffektiv hantering

From 1 augusti 2023 hanterar Habo kost all kost inom hela kommunorganisationen. Tidigare fanns även en extern entreprenör. Kommunen har numera 4 stycken stora tillagningskök och ett antal mindre tillagningskök, totalt är det 7 stycken. Distribution av tillagad mat sker mellan olika enheter. Distributionen är ruttoptimerad för att minska behovet av transporter och samtidigt hjälpas åt mellan enheterna. I och med fler tillagningskök blir det lättare att beräkna behovet av tillagad mat och även att ta hand om den mat som eventuellt blir över, vilket kan leda till minskat serveringssvinn.

Habo kost arbetar kontinuerligt med att utveckla och ständigt förbättra kosten och verksamheten. Under 2023 har bl.a. följande genomförts:

- ökat andelen serveringar med klimatsmarta alternativ till kolhydrater. Exempelvis minskade andelen vitt ris med 2 %, medan andelen matgryn ökade med 3 % mellan 2022 och 2023.
- fortsatt att servera ett helt vegetariskt alternativ varje dag till skolor, förskolor får välja själva.
- serverar frukt och grönt efter säsong. Serverar tex inte gurka och tomat under vinterperioden.
- slutat använda plastpåsar. Använder istället lådor i papp eller matavfallspåsar till frukt m.m. som skickas ut till verksamheterna.
- bytt ut engångs-portionsformar i kostverksamheten till en variant som har 30 % mindre plast i sig än den vi köpte innan. För närvarande finns inga andra alternativ på marknaden som kan säkerställa en säker livsmedelshantering.

Kommunen har satt mål att matsvinnet i kommunala tillagnings- och mottagningskök ska minska. Genom stickprov har Habo kost mätt mängden serveringssvinn under de fyra senaste åren. Mängden har legat på ca 15 % de två första åren, men ökat till 19 % under 2022. Under hösten 2023 har mängden minskat och landade på 16 %. Mängden tallrikssvinn har mätts de tre senaste åren. Resultatet enligt stickproven visade att mängden tallrikssvinn sjunkit med 4 %, från 11 % till 7 % mellan 2021 och 2022. Mängden tallrikssvinn ökade något under 2023, till 8,5 %.

4.5 Avfall och källsortering

Kommunens mål är att allt avfall (inklusive matavfall) ska källsorteras senast 2023.

Uppföljningen visar att det finns möjlighet till 100 % att allt hushållsavfall källsorteras. Alla kommunala verksamheter har möjlighet att sortera matavfall. Källsortering är införd vid Fursjö badplats, vid övriga kommunala stränder sorteras endast restavfall. Papperskorgar vid grillplatser m.m. töms i restavfallskärl vid Slätten. Övriga fraktioner källsorteras till 100 %.

Under 2023 har den nya avfallsplanen för 2023–2026 trätt i kraft. June Avfall & Miljö AB ansvarar för avfallsplanen. June Avfall & Miljö AB är ett kommunalt bolag som ägs av kommunerna Jönköping, Habo och Mullsjö. Bolaget ansvarar för hanteringen av det hushållsavfall som uppstår i kommunerna och äger och driver återvinningscentraler (sortergårdar). Avfallsplanen är grunden för att förebygga och hantera det avfall som uppstår i bolagets verksamhetsområde. Kommunen har tagit fram en plan för vilka åtgärder som ska genomföras i Habo för att minska avfallsmängder och främja cirkularitet.

4.5.1 Miljömålspotten – fritid- och kulturförvaltningen

Fritid- och kulturförvaltningen fick pengar ur miljömålspotten för att genomföra en informationskampanj ”vårt gemensamma ansvar – lätt att göra rätt” och att investera i mer hållbara sopsorteringskärl vid Sporthallen i Habo. Nya sopkärl i metall köptes in för sortering dels av brännbart och dels pant. Kärlen är försedda med Habo kommuns vapen och en QR-kod länkad till Upplev Habo-webben. Informationskampanjen kommer att göras i ordning och rullas ut i samband med att utökad lagkrav på källsortering till 2025/26.

4.6 Reflektion och analys av hållbar konsumtion och produktion

Hållbar upphandling är en förutsättning för det strategiska hållbarhetsarbetet och ett väsentligt verktyg för att integrera hållbarhetsaspekter i verksamheten och nå mål inom miljö- och hållbarhet. Arbete sker inom upphandling enligt principer för cirkulär ekonomi, men nyckeltal saknas för att mäta cirkularitet. Genom cirkulära inköp av återbrukade möbler och gröna arbetskläder har kommunen sparat både pengar och planetära resurser.

Kommunen har som mål att öka andelen närproducerade, svenska livsmedel enligt kostpolitiska programmet. Andelen närproducerade livsmedel ökade med 3 % mellan 2022 och 2023. Samtidigt minskade andelen ekologiska livsmedel med 4,5 %. Mellan 2022 och 2023 minskade serveringssvinn med 3 %. Minskningen beror på att Habo kost aktivt jobbat med att minska serveringssvinn, bland annat genom att prata mer om matsvinn, t.ex. på APT. Kommunen har nu även fler tillagningskök, vilket gör det lättare att styra mängd tillagad mat. Habo kost jobbar också aktivt med portionslistor, vad som är en portion och hur många portioner som behöver tillagas. Samtidigt ökade tallriksvinn med 1,5 %. Ökningen beror på att Habo kost serverar fler förskolebarn och elever fr.o.m. 1 augusti 2023, vilket kan göra det svårare att veta hur mycket varje person kommer att äta. Ytterligare en faktor som kan påverka är att fler nya klimatsmarta alternativ serveras, vilket gör att det kan ta lite tid att vänja sig vid nya smaker och liknande.

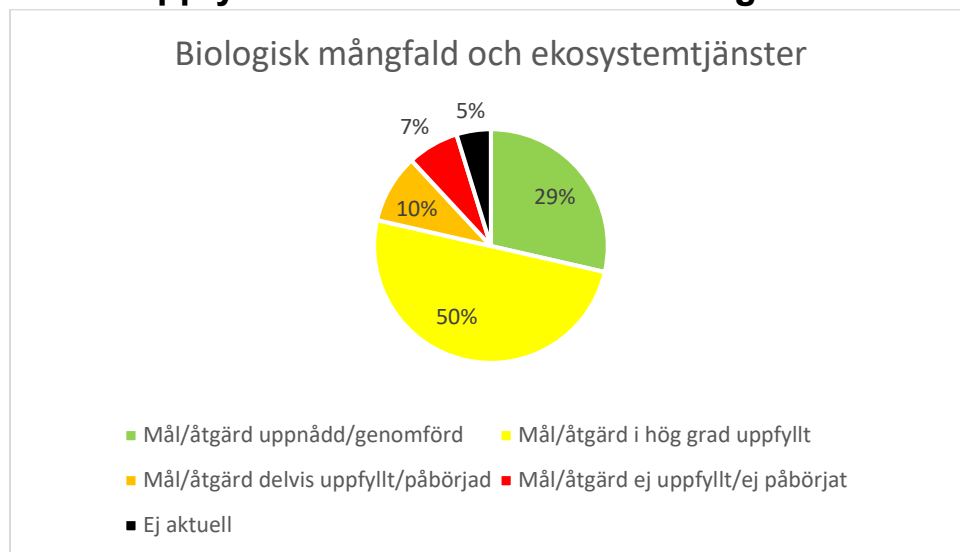
Kommunen når målet att allt avfall (inklusive matavfall) ska källsorteras.

5. Hållbart nyttjande av natur, vatten och mark för att främja biologisk mångfald och ekosystemtjänster

Figur 16. Globala hållbarhetsmålen. Mål 11 - hållbara städer och samhällen, mål 13 - bekämpa klimatförändringar, mål 15 - ekosystem och biologisk mångfald samt nationella miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö.

5.1 Måluppfyllelse och samlad bedömning

Figur 17. Samlad bedömning Främja biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Se vidare Bilaga 1, 4, 5 och 6.

Kommentar till ej uppfyllda/påbörjade mål och åtgärder:

- Vattnets miljömål åtgärd 20 Seminarium om dagvatten och spridning av goda exempel - Kommunen väntar in att länsstyrelsen kommer igång vidare med detta.
- Hälsans miljömål åtgärd 15 Underlätta för att integrera social hållbarhet i fysik planering - Kommunen väntar in att länsstyrelsen kommer igång vidare med detta.
- Hälsans miljömål åtgärd 16 Etablera kulturmiljösamverkan Jönköpings län - Kommunen väntar in inbjudan till årligt samverkansmöte från länsstyrelsen

Många mål och indikatorer som rör hållbart nyttjande av natur, vatten och mark är kopplade till Översiktsplan 2040. Dessa mål och indikatorer följs upp inom processen för översiktsplanen, inte i hållbarhetsboks slutet. I hållbarhetsboks slutet följs målen i miljöprogrammet och klimatprogrammet upp och åtgärder kopplade till dessa program. Även lokala åtaganden i det regionala åtgärdsprogrammet Vattnets miljömål, lokala åtaganden i det regionala åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål och Vattenmyndighetens åtgärdsprogram följs upp i hållbarhetsboks slutet.

Under 2023 har kommunen arbetat vidare med att utveckla en grönplan. Syftet är att skapa en plan för blåa och gröna ytors värden och på så sätt säkerställa och utveckla en god bebyggd miljö genom att utveckla blå och gröna ytor med avseende på biologisk mångfald och ekosystemtjänster, underlag för markförvärv som ger kommunen rådighet att utveckla ekosystemtjänster, underlag för investeringar och skötsel, vägledning i beslut som rör skötsel och naturvårdsfrågor och hänsyn till friluftsliv. Under 2023 genomfördes en enkätundersökning ”Min naturplats”, i vilken kommuninvånare fick möjlighet att lämna inspel och förslag kring attraktiva platser. Dessa inspel och förslag kommer tas om hand i det fortsatta arbetet med grönplanen.

5.2 Ekosystemtjänster och pollinering

Kommunen har ett mål om att arbeta för att främja ekosystemtjänster vid planering och drift. Under 2023 har insatser som avser detta genomförts - 26 000 kvadratmeter av 56 000 kvadratmeter äng som gynnar biologisk mångfald och pollinering vid Sibbabo samt plantering

av fruktträd och buskar vid Sjogarp (framför ängen), som avser produktion/anläggningsarbeten av gata/parkområde. Ytterligare insatser har gjorts på Västra Solhöjden avseende nyproduktion av områden med bebyggelse. Gröna tak har skapats på Kärnekulla och i Vitsippsparken.

Figur 18. Insats för pollinering, äng vid Sjogarp, Habo.

För att synliggöra betydelsen av pollinatörer, biologisk mångfald och ekosystemtjänster, sprida inspiration och kunskap, öka medvetenheten samt utveckla och förbättra förutsättningarna och gynna vilda pollinatörer, värdefulla växter och biologisk mångfald driver kommunen ett par projekt med finansiering av LONA. Det är projekten ”Gynna vilda pollinatörer och pollinering – lekmiljöer” och ”Gynna vilda pollinatörer på Kärnekulla”.

Exempel på insatser som har genomförts eller pågår i projekten:

- informationsskyltar
- utökat och förbättrat lämpliga habitat,
- skapat nya boplatser
- byggt och placerat ut insektshotell,
- skapat sandbäddar för vildbin
- placera vedhögar för att skapa boplatser åt pollinerare
- förse faunadepåerna med ny död ved bl.a. ask och ek.
- anlagt ängar och slänter som främjar pollinatörer,
- anlagt rabatter och blomsterremisar med särskilt lämpliga blommor och växter
- anlägga blomlådor med nektar- och pollenrika växter

- plantering av olika träd och buskar som gynnar olika vilda pollinerare och
- anlägga enkla, robusta pedagogiska anläggningar som gynnar vilda pollinatörer, sprida kunskap till barn, unga och vuxna.

5.2.1 Miljömålspotten – Slättens förskola

Slättens förskola fick pengar ur miljömålspotten för att utveckla lärmiljöer och pedagogernas och barnens kunskaper kring hur vi kan tillvarata det vi har för att minska konsumtion och slöseri samt smart resurshushållning. Förskolan planerade vad som skulle köpas, hur det skulle implementeras/byggas/installeras och hur alla kunde ges möjlighet att bli delaktiga i projektet. Det landade i att förskola vidareutvecklade lärmiljöerna för att väcka barns nyfikenhet och lust att lära genom att köpa in odlingslådor, tillvarata fröer, köpa in vattenslangar och regntunnor, utökade materialbanken inomhus m.m.

5.3 Lokala åtaganden i det regionala åtgärdsprogrammet Vattnets miljömål

I det regionala åtgärdsprogrammet Vattnets miljömål 2023–2027 har Habo kommun åtagit sig att genomföra 9 åtgärder. Efter att programmet pågått ett år har kommunen genomfört två stycken åtgärder. Dessa åtgärder handlar om att:

- Samverkan mellan olika aktörer kring vandringshinder
- Upprätta åtgärdsplaner för restaurering

Fyra åtgärder är halvvägs genomförda och två åtgärder är påbörjade. Exempel på några av de sex åtgärder som pågår:

- Målsättning och planering finns för systematiskt arbete med felkoppling av dag- och spillvatten. Att få fastighetsägare att åtgärda felkopplingen är svårare. Åtgärden är delvis genomförd men långtifrån klar
- Kommunen har inventerat vägtrummorna i det kommunala vägnätet. Det finns behov av underhåll då flera av trummorna har korrosionsskador och är i behov av relining och då samtidigt miljöanpassa dessa. Det finns en prioritering för renoveringsarbetet.
- Regnvatten används för bevattning - projektering pågår i Tumbäck.

En åtgärd är ännu inte påbörjad:

- Seminarium om dagvatten och spridning av goda exempel – kommunen väntar in att länsstyrelsen kommer igång vidare med detta.

5.4 Lokala åtaganden i det regionala åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål

I det regionala åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål 2023–2027 har Habo kommun åtagit sig att genomföra 10 åtgärder¹⁵. Efter att programmet pågått ett år har kommunen genomfört två stycken åtgärder. Dessa åtgärder handlar om att:

- Öka kunskapen om handlingsplaner för förorenade områden
- Inventera och riskklassa förorenade områden

¹⁵ Kommunen har åtagit sig ytterligare tre åtgärder. Dessa är integrerade i kemikalieprogrammet 2022-2026. Uppföljning av måluppfyllelse av dessa tre görs i avsnittet om kemikalieprogrammet.

Fyra åtgärder är halvvägs genomförda och tre åtgärder är påbörjade. Exempel på några av de sju åtgärder som pågår:

- Minska avfallsmängderna och främja cirkularitet – en plan finns för genomförande av denna åtgärd. Kommunen har kopplat ihop det med den del som Habo kommun bidrar med när det gäller genomförande av Avfallsplan för Jönköping, Habo och Mullsjö kommuner. Exempel på påbörjade/genomförda åtgärder i planen: inköp av återbruk, nyttjat vissa tjänster hos Återbruk för alla och implementering av vägledning för cirkulära inköp.
- Främja fysisk aktivitet i städer och samhällen – I samband med byggnationen av Kärnekullaskolan och Kärnekulla förskola har åtgärder gjorts för att förbättra skolvägen till dessa verksamheter. Åtgärderna är gjorda utifrån ett säkerhetsperspektiv och för att främja gång och cykel som transportalternativ. I anslutning till Kärnekulla förskola (och skola) har en naturlekplats byggts under året. Denna kan skolorna använda under skoltid men är också tänkt för de närboende. Ytterligare en lekmiljö har utvecklats vid Malmgatan. Vidare har kommunen under året utvecklat arbetet med friluftsområden i kommunens ytterområden, utvecklat nya kartor och uppdaterat information. Kommunen har utvecklat en digital plattform för att tillgängliggöra spår, leder, naturreservat m.m. på webben via naturkartan. Arbeta har också gjorts för att uppdatera och tillgängliggöra tätortsnära leder, med t.ex. breddning av spång och sittbänkar.
- Arbeta med efterbehandlingsåtgärder för förorenade områden - Utförda saneringar är ett antal ärenden på nedlagda verksamheter, exempelvis bensinmackar.

Två åtgärder är ännu inte påbörjad:

- Underlätta för att integrera social hållbarhet i fysik planering – kommunen väntar in att länsstyrelsen kommer igång vidare med detta.
- Etablera kulturmiljösamverkan Jönköpings län – kommunen väntar in inbjudan till årligt samverkansmöte från länsstyrelsen.

5.5 Vattenmyndighetens åtgärdsprogram

Nytt för hållbarhetsbokslutet 2023 är att inkludera uppföljning av åtgärdsprogram för vatten 2022–2027 Västerhavets vattendistrikt och åtgärdsprogram för vatten 2022–2027 Södra Östersjöns vattendistrikt. Habo kommun har sex åtgärder inklusive delåtgärder att arbeta med i respektive program.

Efter att programmet pågått två år har kommunen genomfört två stycken åtgärder i respektive program. Dessa åtgärder handlar om att:

- Dricksvattenskydd - Skydd för vattentäkter, samtliga kommunala vattentäkter har vattenskydd enligt MB samt tillsyn över vattenskyddsområden
- VA-plan inklusive dagvatten antagen 2023

Fyra åtgärder i respektive program är halvvägs genomförda:

- Förvaltningsövergripande planering för åtgärdsprogrammets genomförande
- Miljötillsyn och prövning - Miljöfarlig verksamhet, förorenade områden samt jordbruk
- Fysisk planering enligt plan- och bygglagen - kommunen har med MKN i översiktsplanen och i detaljplaner som förutsättning

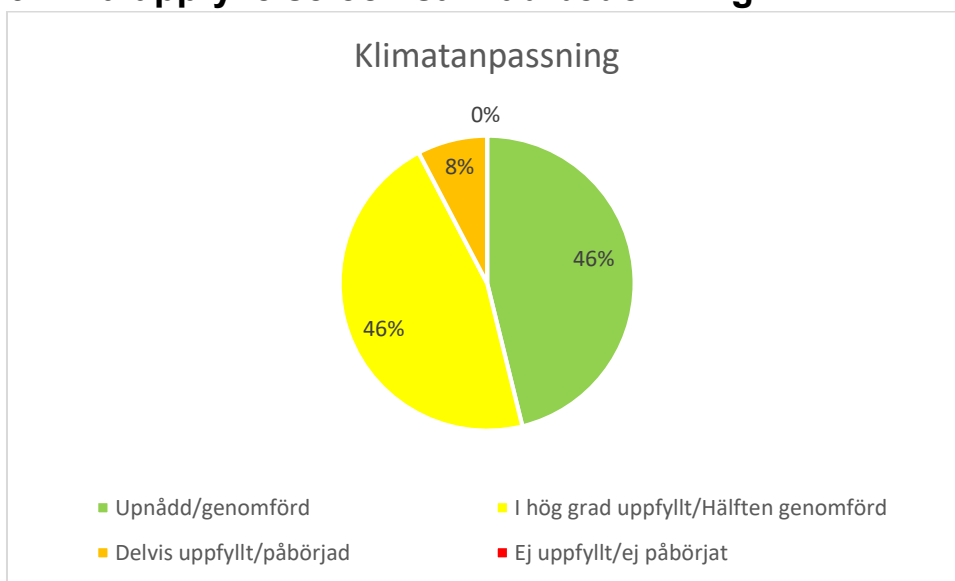
- Dioxiner från småskalig förbränning - information och vägledning ges till allmänheten

6. Klimatanpassning

Figur 19. Globala hållbarhetsmålen. Mål 6 - rent vatten och sanitet för alla, mål 11 - hållbara städer och samhällen, mål 13 - bekämpa klimatförändringar och mål 15 - ekosystem och biologisk mångfald.

6.1 Måluppfyllelse och samlad bedömning

Figur 20. Samlad bedömning Klimatanpassning. Se vidare Bilaga 1 och 2.

6.2 Systematiskt klimatanpassningsarbete

Kommunen behöver vara väl anpassad efter klimatförändringar och de klimateffekter och samhällspåverkande konsekvenser som följer av dessa. Därför arbetar kommunen systematiskt och långsiktigt med klimatanpassning. Klimatprogram 2021–2025 och Översiktsplan 2040 utgör grunden för det systematiska klimatanpassningsarbetet. Kommunen har en kommunövergripande risk- och sårbarhetsanalys (RSA), som inkluderar klimataspekter. Uppdaterade risk- och sårbarhetsanalyser för alla verksamheter har utförts under 2023, i vilka händelser med koppling till klimatanpassning har analyserats.

Vidare har kommunen en klimat- och sårbarhetsanalys (KSA.) Under 2023 har kommunen fortsatt arbeta med att kartlägga och fördjupa analyser av sju klimatrisker och utmaningar. Det handlar om att kartlägga och bedöma risknivåer, konsekvenser av eventuella händelser, särskilt sårbara grupper och geografiska områden, behov av ytterligare underlag och att identifiera berörda förvaltningar/verksamheter och befintliga styrdokument.

Fortsatt arbete kommer att göras med att förstärka de kopplingar som krävs till relevanta styrande dokument, t.ex. programmet för trygghet och säkerhet, samt med kontinuitetsplanering. Även olika planer för krishantering, t.ex. delprogram Krisberedskap och civilt försvar, som kopplar till klimatanpassning, kommer att uppdateras.

6.3 Prioriterade klimatrisker och utmaningar

I det systematiska arbetet utgår kommunen från de klimateffekter som identifierats i kommunens klimat- och sårbarhetsanalys (KSA). Denna kopplar i sin tur till de nationella prioriterade utmaningarna. De mest prioriterade klimatriskerna och utmaningarna i Habo kommun är ras/skred/erosion, skyfall/översvämning, samt höga temperaturer.

Inom ras och skred bedriver kommunen ett aktivt arbete. På uppdrag av MSB utförde SGI år 2019 en förstudie och översiktlig kartering av stabilitetsförhållandena i raviner och slänter i morän och grov sedimentjord i Habo kommun. Domsand var ett av de åtta delområdena som karterades. Resultatet från den översiktliga karteringen visade ett fortsatt utredningsbehov och en detaljerad stabilitetsutredning rekommenderades i dessa. Under 2023 har därför en geoteknisk undersökning utförts för att detaljerat utreda stabilitetsförhållandena, bedöma riskerna för befintlig bebyggelse och infrastruktur och bedöma behov av nödvändiga preventiva åtgärder vid Domsand.

Kommunen har identifierat alla områden med verksamheter inom riskklass 1 och 2, gällande förorenade områden med risk för översvämning vid långvarig nederbörd, skyfall och/eller vattendragshöjning samt områden med skredrisk.

Inom skyfall/översvämning har kommunen sedan tidigare skyfallskarteringar över Habo tätort. Karteringarna pekar ut områden i Habo tätort där bebyggelse och infrastruktur riskerar att drabbas av översvämning och skador. Under 2023 har arbete pågått med att ta fram en skyfallsplan. Skyfallsplanens syfte är att skapa förutsättningar för ett långsiktigt arbete för skyfallshantering med fokus på förebyggande åtgärder inom Habo tätort. Planen ska tydliggöra ansvarsroller och utgöra ett tydligt planerings- och beslutsunderlag för att effektivisera arbetet med skyfallsfrågor. Ambitionen är att kommunens skyfallsplanering ska öka motståndskraften mot de negativa effekterna av skyfall. Skyfallsplanen behandlar regn som inte kan hanteras i dagvattenssystemet och som innebär risker för liv och hälsa, störningar på samhällsviktig verksamhet, materiella skador samt skador i miljön.

6.4 Fler aktuella åtgärder inom klimatanpassning

Arbetet med klimatanpassad VA-plan är slutfört och planen är implementerad i verksamheterna. Syftet med VA-plan är att uppnå en hållbar och anpassad vattenförsörjning och avloppshantering i kommunen som är hållbar i framtiden ur ett klimatomfattigt, socialt, ekonomiskt och ekologiskt perspektiv¹⁶.

Här följer fler exempel:

- Kommunen har startat arbetet med att ta fram en ny grönplan. Syftet är att skapa ett planeringsunderlag för gröna ytors värden och på så sätt säkerställa och utveckla en god bebyggd miljö, biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Som en del i arbetet genomfördes enkätundersökning "Min naturplats". Resultaten i enkätundersökningen ger kommunen kunskap om hur Habo kommuns invånare använder och upplever gröna miljöer i kommunen. Vidare har inventering och kartläggning gjorts av nyckelområden i Habo tätort. Perspektivet klimatanpassning kommer finnas med i relevanta delar i den nya grönplanen.

¹⁶ Med vattenförsörjning och avloppshantering avses allmän och enskild vattenförsörjning samt dag- och spillvattenhantering.

- Kommunen har satt upp gröna tak på fastigheter på Kärnekulla och Vitsippsparken. Sedan tidigare har kommunen grönt tak på en tillbyggnad på Alléskolan samt förråd.
- Kommunen har gjort om dagvattendammen vid Solhöjden för ökad klimatanpassning. Nu är det en torr damm och i större storlek.
- Kommunen har förbättrat informationen på webbplatsen om ras och skred samt skyfall till kommuninvånare. Kommunen sätter även upp ett 15-tal skyltar om ras och skred i Domsand och Brandstorp. På skyltarna finns information om att det är förbjudet att hugga ner träd, att ingen avstjälplning får förekomma och en QR-kod för vidare information.
- Kommunen arbetar kontinuerligt mot invasiva främmande arter genom tillsynsarbete och kontroller samt genom att informera berörda fastighetsägare om de skulle upptäcka invasiva främmande arter. Då bestånd av invasiva främmande arter påträffas på kommunens mark vidtar kommunen åtgärder. Rapportering görs i artportalen. Kommunen har också genomfört informationsåtgärder för att förebygga att invasiva arter tränger undan inhemska arter genom att delta i den gemensamma nationella informationskampanjen ledd av Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten. Det lokala genomförandet skedde genom informationsåtgärder såväl till målgruppen utanför den kommunala organisationen, som inom kommunorganisationen.

7. Strategisk kemikaliehantering

Figur 21. Globala hållbarhetsmålen. Mål 3 - god hälsa och välbefinnande, mål 6 - rent vatten och sanitet för alla, mål 11 - hållbara städer och samhällen, mål 12 - hållbar konsumtion och produktion och nationella miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö.

7.1 Måluppfyllelse och samlad bedömning

Figur 22. Samlad bedömning Strategisk kemikaliehantering. Se vidare Bilaga 3.

Kommentar till ej uppfyllda/påbörjade mål och åtgärder:

- Kemikalieprogrammet mål 5 Kommunen och bolagen ska följa upp ställda krav på kemikalier i de upphandlingar som bedömts omfatta produkter eller tjänster med betydande kemikaliepåverkan. Indikator: Har ställda kemikaliekrav följts upp, i de fall upphandlingen bedömts omfatta produkter eller tjänster med betydande kemikaliepåverkan? Samt Indikator: Andel uppföljda ställda kemikaliekrav, i de fall upphandlingen bedömts omfatta produkter eller tjänster med betydande kemikaliepåverkan (procent). – Avtal med kemikaliekraven är så pass nya så uppföljning har inte skett än. Uppföljning kommer att ske enligt uppföljningsplan.
- Kemikalieprogrammet mål 10 Kommunen och bolagen ska inventera befintliga fastigheter och fasa ut särskilt farliga ämnen. Indikator: Andel inventerade och utbytt PVC golv från 80/90-talet (procent). – har inte kommit igång ordentligt, men vid till-/ombyggnation genomförs viss inventering av fastighet inkl. PVC golv från 80/90-talet med avseende att fasa ut särskilt ämnen.
- Kemikalieprogrammet mål 11 Vid ny- och ombyggnation ska kommunen och bolagen undvika miljö- och hälsoskadliga ämnen i byggmaterial. Indikator: Andel kommunal ny- och ombyggnation som är klassad som Miljöbyggnad enl. SGBC och där kommunen är byggherre (procent), 80% av dessa ska uppnå ett samlat betyg för silver och övriga betyget brons.4 Indikator 13 och 14 ska alltid uppfylla kravet för silver. - Inga byggnader klassas/certifieras som Miljöbyggnad med hänvisning till höga kostnader.

Kommunen har under många år bedrivit ett aktivt kemikaliearbete, som syftar till att nå en giftfri och hållbar kemikalieanvändning. Kommunen arbetar strategiskt och följer gemensamma prioriteringar för kemikaliearbetet. Arbetet fokuserar på fem fokusområden:

1. Strategisk kemikaliehantering
2. Upphandling och inköp
3. Giftfri miljö för barn och unga
4. Kemikaliesmarta fastigheter och byggnationer
5. Hållbar plastanvändning

Under 2023 har kommunen och de kommunala bolagen hanterat aktuella gemensamma strategiska kemikaliefrågor och delat erfarenheter. Kemikaliegruppen har genomfört utbildning genom gemensamma workshops och uppdaterat lathund för inventering, riskbedömning och utfasning i Chemgroup. Gruppen har också diskuterat om utfasning av kemikalier och borttransport av farligt avfall samt om hygienartiklar och städmaterial – rutiner, upphandling och inköp m.m.

7.2 När kommunen målen?

Kemikalieprogrammet 2022–2026 har varit igång två år. Kommunen har nått måluppfyllnad för följande mål:

- Kommunens verksamheter och bolag ska systematiskt hantera kemikalier och ha tillgång till digitalt systemstöd, rutiner och kunskap kring kemikalier och dess påverkan på miljön och hälsan.
- Krav på kemikalier ska vara en naturlig del i upphandlingsprocessen och lämpliga krav ska ställas, då produkten eller tjänsten som upphandlas bedöms omfatta betydande kemikaliepåverkan.

- Kommunen: Krav ställs i upphandling samt genom Adda avtal där det finns tydliga hållbarhets- och kemikaliekrav. 10 stycken upphandlingar bedömdes som betydande: Adda Läromedel, Måleriarbeten + klottersanering, SKL Postförmedlingstjänster, Slöjdmaterial trä och metall, VA-materiel, Avropa Klient IT, Adda Lekmaterial, Entrémattor, FKU möbler Kärnekulla förskola, FKU möbler Kärnekulla skola samt upphandling av ny släckbil med krav att kunna köras på HVO.
- Habo Energi: 7 stycken upphandlingar bedömdes som betydande. I dessa ställdes krav på bl.a. inbyggda kemikalier.
- Kommunen ska säkerställa en god/ giftfri inomhusmiljö med minsta möjliga kemikaliebelastning inom förskola, skola, familjecentral, fritidshem och fritidsgård.
- Kommunen ska engagera elever och barn i skolor och förskolor för en giftfri miljö och öka kunskapen om kemikalier i vardagen

Några mål och åtgärder som är påbörjade:

- Följsamhet vid inköp/beställning till vad som är upphandlat, sk. avtalstrohet, då produkten eller tjänsten som upphandlas bedöms omfatta betydande kemikaliepåverkan – det är svårt att jobba vidare med detta, eftersom kommunen saknar ett e-handelssystem för att styra och följa upp avtalstrohet. Gällande leverantörstrohet är denna hög i kommunen.
- Inventera befintliga fastigheter och fasa ut särskilt farliga ämnen - inventeringar sker hittills vid renoveringar

Följande mål och åtgärder är inte påbörjade:

- Inventera befintliga fastigheter och fasa ut särskilt farliga ämnen – inventering och utbyte av PVC- golv från 80/90-talet – har ej kommit igång.
- Vid ny- och ombyggnation ska kommunen och bolagen undvika miljö- och hälsoskadliga ämnen i byggmaterial och klassa som Miljöbyggnad enl. SGBC - Inga byggnader klassas/certifieras som miljöbyggnad. Anledningen är att detta anses medföra väldigt höga kostnader.

Att inventera befintliga fastigheter och fasa ut särskilt farliga ämnen medför stora kostnader, likaså att följa och certifiera enligt Miljöbyggnad och SGBC:s kriterier. Det finns stora miljö- och hälsovinster med genomförandet, men kostnaderna är en stötesten och hinder för genomförandet.

När det gäller målet att följa upp ställda krav på kemikalier i de upphandlingar som bedömts omfatta produkter eller tjänster med betydande kemikaliepåverkan har det inte påbörjats ännu, eftersom avtal med kemikaliekraven är så pass nya. Sådan uppföljning kommer att ske enligt uppföljningsplan.

7.3 Status kemikaliehantering

Vid årsskiftet 2023/2024 hade kommunen drygt 591 produkter i kemikaliehanteringssystemet Chemgroup. Av dessa är drygt 350 klassade produkter. Det fanns 53 utfasningsämnen och 92 riskminskningsämnen i verksamheterna. Antal särskilt farliga ämnen enligt

kandidatförteckningen var 4 stycken (2022: 11 stycken)¹⁷. Andelen kemiska produkter med farosymbol som var riskbedömda var totalt 86 %. De kommunala bolagen och tre förvaltningar har riskbedömt 100 % av de kemiska produkterna med farosymbol som finns i deras verksamheter. Resterande förvaltningar jobbar på med dessa riskbedömningar. Prioriteringen inom kommunen är att riskbedöma de klassade produkterna i första hand. Av de klassade produkterna var 80 stycken (2022: 167 stycken) utan riskbedömning, vilket motsvarar 39 %. Alla verksamheter har uppdaterade kemikalieförteckningar. Alla användare av Chemgroup har gått igenom årlig utbildning i form av gemensam workshop.

Motsvarande siffror för 2022 var totalt 850 produkter, varav 93 utfasningsämnen och 124 riskminskningsämnen. Antal särskilt farliga ämnen enligt kandidatförteckningen var 11 stycken. Av de 850 produkterna var ca 400 klassade produkter. Andelen kemiska produkter med farosymbol som var riskbedömda var totalt 74 %. De kommunala bolagen och tre förvaltningar hade riskbedömt 100 % av de kemiska produkterna med farosymbol som fanns i deras verksamheter.

Resultaten ovan innebär att kommunen och de kommunala bolagen har fortsatt förbättrat sig inom alla områden. En kraftsamling har gjorts under 2023, både att minska antalet produkter med 30 % jämfört med 2022 och minska andelen ”farliga” produkter som finns i verksamheterna med 55 %. Detta gör att vi sparar pengar och samtidigt kommer närmre en giftfri och hållbar kemikalieanvändning.

8. Styra, leda och kommunicera Agenda 2030

Agenda 2030 är en internationell överenskommelse för hållbar utveckling med 17 globala hållbarhetsmål. Ambitionen är att minska fattigdom, orättvisor, ojämlikheter och negativ klimatpåverkan.

Under 2023 har Habo kommun bland annat:

- arbetat för att utveckla och underlätta uppföljningen av miljö- och hållbarhetsarbetet med hjälp av systemstöd. En del i denna utveckling har varit att se över hur kommunen följer upp Agenda 2030-arbetet. Förberedelser har gjorts för att kunna följa upp utvalda globala hållbarhetsmål i Budget-dokument. Sedan tidigare har kommunen integrerat Agenda 2030 i Budget-dokument och arbetat in utvalda globala hållbarhetsmål i nämndernas och förvaltningarnas grunduppdrag. Med detta angreppssätt får globala hållbarhetsmålen konkret koppling till kommunens budget, resultat och uppföljning, vilket integrerar hållbarhetsarbetet in i kärnverksamheten.
- utvecklat Habo kommuns styrmodell och hur Agenda 2030-arbetet integreras tydligare i styrmodellen. Det har identifierats ett behov av att få in Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen på en högre nivå i styrmodellen för att möjliggöra en prioritering av dessa för att på ett bättre sätt kunna möta de utmaningar som Habo står inför. Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen har kopplats ihop med nämndernas och förvaltningarnas grunduppdrag samt med de tre fokusområdena för samhällsutveckling: bostäder för hela livet, starkt lokalt näringsliv och psykisk hälsa. Även om huvuddelen av Agenda 2030 tas om hand om i verksamheternas

¹⁷ För enskilda verksamheter skiljer det sig åt. Det finns verksamheter som inte hanterar mycket kemikalier, varför det varken finns utfasnings- eller riskminskningsämnen i produkter.

grunduppdrag så behöver styrmodellen stödja att en prioritering görs där en förflyttning bedöms som önskvärd. Framöver kommer varje nämnd få i uppdrag att i budgetarbetet se över hur nämnden kan prioritera och sätta egna verksamhetsutvecklingsmål, kopplade till Agenda 2030 och globala hållbarhetsmålen, samt prioritera verksamhetsutvecklingsmål, utifrån de Agenda 2030 målen, som är extra angelägna att prioritera.

- arbetat med att utveckla interaktionen med Folkhälsorådet och det strategiska hållbarhetsarbetet.
- kontinuerligt arbetat med att koppla styrande dokument till Agenda 2030 och väva samman i lokala mål, strategier och program. Under 2023 har kommunen på detta sätt arbetat med t.ex. klimatanpassade VA-planer, utkast till skyfallsplan och utkast till grönpån. Ungefär hälften av de styrande dokumenten inom kommunens verksamheter inkluderar Agenda 2030 och globala hållbarhetsmålen.

8.1 Miljömålspotten – Fagerhults skola

Fagerhults skola fick pengar ur miljömålspotten för att arbeta efter de globala hållbarhetsmålen och Habo kommuns miljöprogram. I genomförandet ingick ett studiebesök på Upptech med skoltema de globala målen. De genomförde tre olika teman och fick större inblick i och kunskap om de globala målen. Temalektionerna var lärorika, intressanta och roliga. Både elever och lärare upplevde att studiebesöket var lärorikt. Det gav mersmak och klasserna spann vidare med följdlektioner som var kopplade till de olika temalektionerna. Det för- och efterarbete som genomfördes gav ringar på vattnet och även vårdnadshavare engagerades i tex hemuppgifter som genomfördes inom temat.

Figur 23. Barnen på Fagerhults skola gör en samarbetsövning om globala hållbarhetsmålen.

8.2 Exempel på insatser under 2023 och några utmaningar

Nedan följer exempel på insatser som har genomförts under året med koppling till de utvalda globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030 i nämndernas grunduppdrag, enligt Budget 2023–2025. Detta är en del av rapporteringen och uppföljningen av hur genomförandet går med Agenda 2030¹⁸.

Globalt hållbarhetsmål	Exempel på insatser under 2023	Exempel på utmaningar
	Förstärkt arbetet med att få kommuninvånare i sysselsättning - arbetskonsulent och arbetsmarknadscoach har anställts Projektet flyktinghandledare - snabbare integrering av flyktingar in i det svenska samhället	Ökad belastning inom socialtjänstens område pga. förskjutningen av Arbetsförmedlingens uppdrag
	Tillhandahålla säker specialkost och näringsberäknad kost till förskola, skola, funktionshinderomsorg och äldreomsorg	
	Insatser för att öka elevernas närvaro i grundskolan Öppen fritidsverksamhet med fokus på relationsbyggande och meningsfull fritid Insatser för minskade sjuktal bland anställda Kartläggning ofrivillig ensamhet bland äldre Tvärprofessionella team arbetar vårdpreventivt mot nollvision av vårdskada	Främja psykisk hälsa Höga frånvarosiffror på högstadiet
	Tillgängliga lärmiljöer	
	Aktivt arbete kring kunskapsresultat i skolan och eventuella skillnader när det gäller kön Fler och fler av välfärdens medarbetare arbetar heltid	Pojkars skolresultat
	Insatser för tryggad dricksvattenförsörjning, förbättrad avloppsvattenhantering och hållbar infrastruktur Tillsyn små avlopp/dagvatten/miljöfarlig verksamhet	
	Energieffektivisering fastigheter Installation av solceller	Minska energiförbrukningen Mer egenproducerad el
	Samarbete med arbetsförmedlingen för att ta emot feriepraktikanter och personer för arbetsträning Heltid som norm	Säkerställa rekrytering och fortsatt god attraktivitet som arbetsgivare

¹⁸ För en komplett sammanställning, se bilaga 8. Sammanställning kommunens Agenda 2030-arbete.

<p>9 HÅLLBAR INDUSTRI, INNOVATIONER OCH INFRASTRUKTUR</p> 	<p>Årets nytänkare, hållbarhetskonferens och frukostmöten med det lokala näringslivet Plan för laddinfrastruktur</p>	
<p>10 MINSKAD OJÄMLIKHET</p> 	<p>Arbetskonsulent stödjer unga och vuxna med psykisk ohälsa eller funktionsnedsättning till en meningsfull sysselsättning Deltagare med daglig sysselsättning har fått anställning</p>	<p>Att få barnperspektivet att genomsyra arbetet</p>
<p>11 HÅLLBARA STÄDER OCH SAMHÄLLEN</p> 	<p>Skapat hållbara anläggningar Utformat lek- och aktivitetsmiljöer Systematiskt klimatanpassningsarbete</p>	<p>Hållbart resande</p>
<p>12 HÅLLBAR KONSUMTION OCH PRODUKTION</p> 	<p>Hållbar upphandling Tillsyn av miljöfarlig verksamhet Aktivt arbete inom kostverksamheten för att minska matsvinnet Utfasning av farliga kemiska produkter</p>	<p>Cirkulära konsumtionsmönster Kunskap om hållbara livsstilar Minimera matsvinn</p>
<p>13 BEKÄMPA KLIMATFÖRÄNDRINGARNA</p> 	<p>Succesiv övergång till fossilbränslefria fordon Förvaltningsövergripande arbete med översyn av klimatrisker, effekter och konsekvenser Framtagande av skyfallsplan</p>	<p>Minska klimatpåverkan Utsläpp från transporter och resor</p>
<p>15 EKOSYSTEM OCH BIOLOGISK MÅNGFALD</p> 	<p>Naturvård Vätterbäckar Hantering av ekosystemtjänster - en del i handläggning av strandskyddsdispenser, bevilja förhandsbesked, utforma detaljplaner Pollineringsprojekt</p>	<p>Främja biologisk mångfald</p>
<p>16 FREDLIGA OCH INKLUDERANDE SAMHÄLLEN</p> 	<p>Uppbyggnad av funktioner inom civilt försvar Räddningstjänst under höjd beredskap Hemtjänstindex – Habo bäst när det gäller information i hemtjänsten</p>	<p>Delaktighet och tillit till det demokratiska systemet</p>
<p>17 GENOMFÖRANDE OCH GLOBALT PARTNERSKAP</p> 	<p>Ej aktuellt under 2023</p>	

Bilagor

Bilaga 1. Sammanställning resultat miljöprogrammet

Bilaga 2. Sammanställning resultat klimatprogrammet

Bilaga 3. Sammanställning resultat kemikalieprogrammet

Bilaga 4. Sammanställning resultat Hälsans miljömål

Bilaga 5. Sammanställning resultat Vattnets miljömål

Bilaga 6. Sammanställning Vattenmyndighetens miljömål

Bilaga 7. Rapportering utsläpp växthusgaser

Bilaga 8. Sammanställning kommunens Agenda 2030-arbete